

Deník Anne Frankové

Zuzana Vanišová

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Grafický design
akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana Vanišová**
Osobní číslo: **K15029**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Deník Anne Frankové**

Zásady pro vypracování:

Rozsah teoretické práce minimálně 25 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz Směrnice rektora č. 20/2016) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků elektronické podoby práce a 1 výtisk graficky zpracované bakalářské práce, která má volnější grafickou podobu.

1. Teoretická část: holocaust v souvislosti s osudem Anny Frankové, rozbor díla (Deník Anny Frankové), srovnání grafické úpravy různých vydání knihy
2. Praktická část: ilustrovaná kniha

Dále na samostatném nosiči CD-ROM odevzdejte obrazovou dokumentaci praktické části závěrečné práce v minimálním počtu 10 kusů pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do Portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

Rozsah bakalářské práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam odborné literatury:

BAUMAN, Zygmunt. Modernita a holocaust. Vyd. 1. Přel. Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 331 s. Post, sv. 6. ISBN 80-86429-23-7
BRENNER, Michael. Malé dějiny Židů. Vyd. 1. Přel. Zlata Kufnerová. Praha: Paseka, 2014. 352 s. ISBN 978-80-7432-443-7
MAKAROVA, Elena. Pevnost nad propastí. Já, děcko bloudící?: Děti a učitelé v terezínském ghettu 1941-1945. Vyd. 1. Přel. Miluše Zdražilová. Praha: Bergman, 2009. 479 s. ISBN 978-80-904207-2-4

Vedoucí bakalářské práce: **MgA. Petra Jiroušková**

Datum zadání bakalářské práce: **1. listopadu 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **11. května 2018**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2017

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka

dr. ak. soch. Rostislav Illík
vedoucí ateliéru

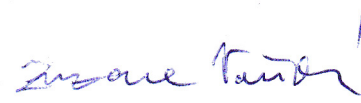
PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně ....1. 12. 2017.....

Zuzana Vanišová

.....
Jméno, příjmení, podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy. Vysoká škola disertační práce nezveřejňuje, byla-li již zveřejněna jiným způsobem.

(2) Bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

(4) Vysoká škola může odložit zveřejnění bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce nebo jejich částí, a to po dobu trvání překážky pro zveřejnění, nejdéle však na dobu 3 let. Informace o odložení zveřejnění musí být spolu s odůvodněním zveřejněna na stejném místě, kde jsou zveřejňovány bakalářské, diplomové, disertační a rigorózní práce, jíž se týká odklad zveřejnění podle věty první, jeden výtisk práce k uchování ministerstvu

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem mé bakalářské práce je Deník Anne Frankové – kniha složená z autentických deníkových záznamů psaných dospívající židovskou dívkou v letech 1942 až 1944 v Amsterdamu. V teoretické části se zabývám tématem holocaustu v souvislosti s osudem Anne Frankové a její rodiny. Součástí práce je literární rozbor knihy. Srovnávám různá vydání a grafická zpracování této knihy. Zmiňuji několik dalších knih nebo deníků. Ukazuji příklady uctění památky Anne Frankové a dalších obětí holocaustu. V praktické části představuji autorsky ilustrovanou knihu Deník Anne Frankové od inspirace po realizaci.

Klíčová slova: Anne Franková, deník, kniha, ilustrace, lept, holocaust, Židé, nacismus, antisemitismus, Amsterdam, koncentrační tábor, válka, Nizozemsko, Německo, Adolf Hitler, ghetto, emigrace, odboj

ABSTRACT

The theme of my bachelor thesis is The Diary of Anne Frank – a book composed of authentic diary entries written by a young Jewish girl between 1942 and 1944 in Amsterdam. In the theoretical part, I deal with the theme of the Holocaust in connection with the fate of Anne Frank and her family. The work includes a literary analysis of the book. I compare the different editions and design of this book. I mention several other books or diaries. I show several examples of the worship of Anne Frank and other Holocaust victims. In the practical part, I present the illustrated book The Diary of Anne Frank from inspiration to realization.

Keywords: Anne Frank, diary, book, illustration, etching, Holocaust, Jews, nazism, anti-Semitism, Amsterdam, concentration camp, war, Netherlands, Germany, Adolf Hitler, ghetto, emigration, resistance

PODĚKOVÁNÍ

Upřímně děkuji vedoucí této práce paní Petře Jirouškové, a to především za její přístup ke mně a k mé práci. Velmi děkuji Památníku Terezín za bezplatné poskytnutí reprodukce ze sbírky. Děkuji paní Lence Baroňové za podporu a ochotu. Děkuji paní Janě Dosoudilové za pomoc a Kateřině Podolákové za nafocení ilustrací. Mé poděkování patří také všem těm pedagogům, kteří mi ochotně pomáhali nad rámec svých předmětů a povinností.

Děkuji všem svým blízkým.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

MOTTO

„Jedinec jako Anne Franková vzbudí víc účasti než bezpočetní, kteří trpěli jako ona, ale jejichž obrazy zůstávají zahaleny temnotou. Snad to tak musí být; kdybychom museli nebo mohli prožívat utrpení všech, nemohli bychom dál žít.“

Primo Levi

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HOLOCAUST V OSUDU ANNE FRANKOVÉ	12
1.1 KŘIŠŤÁLOVÁ NOC	12
1.2 EMIGRACE	13
1.2.1 Amsterdam a emigrace rodiny Anne Frankové	13
1.3 HOLOCAUST	14
1.3.1 Zprávy o vyhlazování	15
1.3.2 Situace v okupovaném Nizozemsku	15
1.4 SOLIDARITA A SKRÝVÁNÍ ŽIDŮ	16
1.4.1 Skrývání rodiny Frankových	17
1.5 Z NIZOZEMSKA DO KONCENTRAČNÍCH TÁBORŮ	18
1.5.1 Z Amsterdamu do Bergen-Belsenu	18
1.6 SPRAVEDLIVÝ MEZI NÁRODY	20
2 DENÍK ANNE FRANKOVÉ.....	22
2.1 VERZE DENÍKU	23
2.2 ROZBOR DÍLA	24
2.2.1 Forma	25
2.2.2 Jazyk a překlad	25
2.2.3 Postavy	26
2.2.4 Děj	28
2.2.5 Význam díla a shrnutí	29
2.3. ODKAZ ANNE FRANKOVÉ	31
2.3.1 Anne Frank Fonds	31
2.3.2 Anne Frank House	31
2.3.3 Podobizny Anne Frankové	34
2.3.4 Památník dětským obětem 2. světové války a holocaustu	39
3 TEREZÍNSKÉ GHETTO NA KRESBÁCH A V DENÍCÍCH	42
3.1 BÁSNĚ, KRESBY, DENÍKY	42
4 ANALÝZA GRAFICKÉ ÚPRAVY DENÍKŮ ANNE FRANKOVÉ.....	44
4.1 OBÁLKY, PŘEBALY, ILUSTRACE	44
4.1.1 Komiksové zpracování	46
4.1.2 Porovnání úpravy knih s podobnou tematikou	47
4.1.3 Porovnání grafické úpravy dalších deníků	52
4.2 ÚPRAVA NEJNOVĚJŠÍHO ČESKÉHO VYDÁNÍ DENÍKU	54

II PRAKTICKÁ ČÁST	57
5 GRAFICKÁ ÚPRAVA DENÍKU ANNE FRANKOVÉ	58
5.1 KONCEPT	58
5.2 ILUSTRACE A TECHNIKA.....	59
5.2.1 Cyklus leptů Deník Anne Frank	60
5.3 FORMÁT A SAZBA	61
5.3.1 Písmo a hierarchie textu	62
5.3.2 Integrace obrazu a textu.....	63
5.4 OBÁLKA A PŘEDSÁDKY	65
5.5 INSTALACE	67
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
INTERNETOVÉ ZDROJE	70
SEZNAM OBRÁZKŮ	72

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se soustředím na Deník Anne Frankové. Cílem práce je především upozornit na téma holocaustu prostřednictvím jednoho konkrétního osudu. O síle příběhů holocaustu svědčí neutuchající inspirace tímto obdobím. Umělce v jakékoliv době nejsilněji podněcují k tvorbě především těžké životní situace. V obtížných chvílích se hlavně děti svěřovaly svým deníkům nebo své zážitky, o kterých nedokázaly mluvit kreslily. Kresba se pro ně stala terapií během věznění v koncentračním táboře.

Po více než sedmdesáti letech od konce války se v knihách konečně píše nejen o nacistické agresi, ale také o méně známých kapitolách historie, například o vyhlazování obyvatel pobaltských zemí sověty. Některé osudy nesmí být nikdy zapomenuty a musíme je neustále připomínat a odhalovat dalším generacím, protože žijeme ve složité multikulturní době. Musíme jako ponaučení připomínat také příběhy o slušných lidech, kteří pomohli bezmocným pod hrozbou vlastní smrti. Deník Anne Frankové je svědectvím doby a dokumentem o utrpení nizozemského lidu, jak si autorka přála. Její příběh mluvím za všechny bezejmenné oběti a já ho znovu připomínám. Za důležitou část své práce považuji pasáže věnované organizacím nesoucí jméno Anne Frankové a koncepcím vycházejících z jejího odkazu.

Literárním rozbořením díla a pochopením historických souvislostí příběhu definuji cílovou skupinu čtenářů, tím současně zjistím jejich potřeby před vlastním navrhováním. Rešerše různých vydání Deníku i knih podobné tematiky mi pomůže v hledání ideálního grafického zpracování. Představím kvalitní i méně zdařilé úpravy nebo upozorním na monotónnost použitých uměleckých prostředků. Nabyté poznatky vytvoří základ pro další vydání Deníku Anne Frankové, tentokrát ilustrované. Následnému vlastnímu zpracování se budu věnovat v praktické části práce, ve které detailně popíšu koncept, výběr formátu, písmo a sazbu, ilustrace nebo úpravu obálky. Představím také doprovodný grafický cyklus.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 HOLOCAUST V OSUDU ANNE FRANKOVÉ

Nacistický režim v Německu se pod vedením Adolfa Hitlera a NSDAP rozšířil do dalších okupovaných zemí Evropy tak, jak se Říše rozrůstala. S režimem se rozšířily i protižidovské zákony a opatření. Rozšíření předcházelo mnoho událostí vrcholné politiky nebo jen šíření nálad a myšlenek. Konečné řešení se v jednotlivých zemích odvíjelo i podle ochoty místního obyvatelstva spolupracovat s režimem. Bauman (2003) popisuje jak snadné je ublížit oběti z větší vzdálenosti, protože člověk vnímá násilí hlavně vizuálně. Proto je docela jednoduché být brutální k někomu, koho nevidíme, ani neslyšíme. Tato skutečnost a nacistická výchova přispěly k následné genocidě.

Brenner (2014) píše o nástupu Hitlera do funkce říšského kancléře jako o toho času nejasném bodu v historii. Program NSDAP z roku 1920 nejasně formuloval budoucí postavení Židů v Německu, třebaže se příslušníci strany netajili svým postojem vůči Židům. V roce 1933 občané ještě nevěřili, že by mohlo dojít přes ztrátu postavení až k fyzické likvidaci. Nástup NSDAP a Hitlera k absolutní kontrole státu posílil antisemitismus v celé Evropě. Antisemitismus se šířil Evropou, ale pouze v Německu byl fakticky programově řízen. Diskriminace se uplatňovala na základě rasy, nikoli příslušnosti k židovské obci. Po nástupu k moci následovalo v rychlém sledu vyhlášení mnoha protižidovských zákonů. Zákony silně ovlivnily osud neárijských studentů. Vyřazování z veřejných škol vedlo ke zřizování škol ryze židovských. Navíc árijszí studenti byli intenzivně vychováni pod vlivem nacismu. Mladí lidé se stali důležitou radikální složkou prosazování ideologie. „Pálení knih, k němuž došlo 10. května 1933 ve všech větších německých městech, představovalo jen předběžnou závěrečnou tečku za radikalizací pravicově zatíženého a k násilí ochotného studentstva“ (Brenner, 2014, s. 261). Lid pátil závadné autory, pacifisty, židovské spisovatele a intelektuály.

Ve třicátých letech emigrovalo mnoho Židů. Většina obyvatel se chovala pasivně a profitovala na snadně získaném majetku. Těsně po roce 1933 docházelo sporadicky k fyzickému násilí. Dav nenávislně označoval židovské domy nápisy, jedinci byli posíláni do koncentračních táborů, které byly zpočátku zřizovány pro politické vězně. Vládnoucí strana se věnovala komplexní regulaci práv Židů a později násilí zesílilo, když na sjezdu strany v září 1935 navrhl Göring tzv. Norimberské zákony. Zákony mj. zakazovaly sňatky i vztahy mezi odlišnými rasami. Sílicí útlak vyústil často dobrovolným odchodem do zahraničí (Brenner, 2014).

1.1 Křišťálová noc

V roce 1936 se v Berlíně uskutečnily olympijské hry, které na čas programově uvolnily protižidovskou atmosféru. Po připojení Rakouska k Německé říši dne 12. března 1938 výrazně zesílila omezující opatření. Nové zákony, které znemožňovaly nebo omezovaly výkon povolání židovským lékařům a advokátům, pro ně znamenaly velké existenční problémy. Nadcházející události, především noc z 9. na 10. listopadu můžeme označit za vrchol radikalizace. V říjnu nacisté násilně

vystěhovali 16 000 původem polských Židů do Polska. Syn takto postižených rodičů, Herschel Grynszpan (Grünspan), zastřelil prvního tajemníka německého velvyslanectví v Paříži. Atentát na Ernsta vom Ratha vedl k pogromu v celé říši, který vešel do dějin právě jako *Křišťálová noc*. Vom Rath zemřel 9. listopadu 1938 odpoledne, večer se shodou náhod v Mnichově konalo každoroční setkání nacistických funkcionářů vzpomínajících na puč z roku 1923. Joseph Goebbels na konci celé akce přednesl zprávu o úmrtí vom Ratha a v dramatickém projevu vyzval k pomstě. Čin mladého chlapce se stal záminkou k předem připravované akci a posloužil propagandě, která prezentovala atentát jako spiknutí proti německému národu. Německé noviny vydávaly v následujících dnech nenávistné protižidovské texty (*Křišťálová noc*, © 2011). Během nepokojů shořelo více než 250 synagog a bylo zničeno asi 7 500 obchodů. Především však byly zavražděny stovky Židů a více než 30 000 mužů odvěklí do koncentračních táborů. S násilným aktem se neztotožnila velká část obyvatel Třetí říše. Událost sehrála klíčovou roli v přerodu násilí ze spíše omezujícího na fyzické, zakončené *genocidou* (Brenner, 2014).

1.2 Emigrace

Po zvolení Hitlera emigrovala podle Brennera (2014) jen menší část německých Židů. Mnoho z nich nechtělo opustit svou vlast, jiným důvodem byla daň za opuštění Německa nebo běžné problémy emigrace, jako neznalost cizího jazyka a kultury. Počet emigrantů vzrostl již před Křišťálovou nocí, kterou předznamenalo velké omezování práv. V roce 1938 už Židé neměli moc příležitostí k emigraci, velké demokratické státy je nechtěly přijímat. Z Německa emigrovalo po roce 1933 přibližně 130 000 Židů a mezi lety 1938 a 1939 podobný počet. Další velká vlna emigrace nastala po připojení Rakouska k Německé říši, po které uprchla více než polovina rakouských Židů. Uprchlíci, kteří našli azyl v sousedních zemích se po vypuknutí války a obsazení dostali znovu do nebezpečí.

1.2.1 Amsterdam a emigrace rodiny Anne Frankové

Politické změny v roce 1933 podnítily přistěhovaleckou vlnu německých Židů, kterých se v Nizozemsku zdržovalo asi 25 tisíc. Patřila sem i židovská rodina Frankových, která přišla v roce 1933 z Frankfurtu nad Mohanem. Do roku 1938 byli Židé přijímáni celkem benevolentně. Na podporu přistěhovalců byly vytvořeny dokonce podpůrné výbory. Když po Křišťálové noci proud židovských uprchlíků zesílil, rozhodly se nizozemské úřady hranice uzavřít a posílaly zoufalé německé Židy zpátky do země, kde na ně čekaly koncentrační tábory. Některým se přesto podařilo dostat do Nizozemska, ale pomoc od podpůrných výborů zeslábla a úřady začaly soustřeďovat nově příchozí do sběrných táborů. Z toho důvodu byl v roce 1939 zřízen tábor *Westerbork* (Holocaust v Nizozemsku, © 2011).

Obr. 1 – Margot, Otto, Anne a Edith Frankovi

1.3 Holocaust

„Nucené deportace do neznámých míst, věznění v ghettech a koncentračních táborech v nelidských podmínkách, trýznění hlady, těžkou prací, psychickým i fyzickým terorem, mučení a hromadné zabíjení lidí v plynových komorách... Taková byla skutečná podoba ‚konečného řešení židovské otázky‘ v Německu a v zemích, které okupovalo“ (Holocaust, © 2011). Holocaust se v obecné rovině vnímá jako zločin prováděný zlými vrahy na bezmocných a nevinných obětech. Mezi nimi existují ještě ostatní lidé, kteří obětem někdy pomáhali, ale většinou toho nebyli schopni. Společnost čekala na totální porážku Wehrmachtu, která byla jediným východiskem. Mnozí přeživší nedokázali po válce odpustit Spojencům nečinné přihlížení mohutnému vyhlazování, protože neučinili žádné kroky pro přerušování vlakového spojení do koncentračních táborů (Bauman, 2003).

Brenner (2014) píše, že na podzim roku 1939 dobyli nacisté Polsko, kde následně separovali tamní Židy do ghetta a využívali je na nucené práce. Rokem 1940 začal odsun Židů z Německa a dalších zemí do Polska nebo Francie. V září 1941 vydala Říše další ponižující zákony jako viditelné označení židovského původu. Hvězdu s nápisem Jude musel nosit každý Žid v Říši umístěnou podle přesných pravidel na svrchním oblečení a stejným způsobem si později museli označit dveře bytu. Podle nařízení jim bylo zabaveno teplé oblečení, zakázáno využívat veřejnou dopravu nebo neměli nárok na potravinové lístky stejného množství jako ostatní. Na zabraném území nacisté stříleli hromadně Židy od léta roku 1941. Od internace Židů do koncentračních táborů vedlo vše rychle až k absolutní likvidaci.

1.3.1 Zprávy o vyhlazování

Přestože tisk referoval o bezpráví páchaném na obyvatelstvu, a to nejen na Židech, často se zprávy nedostaly na přední stránky novin. Strašlivým zprávám o vyhlazování mnohdy vlády cizích států ani nevěřily. Vyhlazování bylo chápáno jako okrajová záležitost války. Vlády některých zemí dokázaly zabránit vydání Židů do koncentračních táborů. Například v Dánsku tomu napomohlo prozrazení deportačních plánů, takže těsně před deportací odplulo 7 tisíc Židů do Švédska a jen asi 7 stovek skončilo v Terezíně. Odpor se odvíjel od protestů obyvatel i vlád konkrétních zemí (Brenner, 2014). Zprávy o poměrech v koncentračních táborech se do společnosti dostávaly po útěku vězně z tábora.

Také *Mezinárodní výbor Červeného kříže* uvěřil idealizovanému představení terezínského ghetta. Delegace Červeného kříže navštívila Terezín v roce 1944 a návštěvě předcházela několikaměsíční zkrášlovací akce. Z tohoto tábora na území Čech pochází filmový záznam, podle předem napsaného scénáře, optimisticky vykreslující život v ghettu (Ghetto Terezín, © 2011).

Obr. 2 – Kresba Bedřicha Fritty

1.3.2 Situace v okupovaném Nizozemsku

V pátek 10. května 1940 zrána překročila německá armáda hranice Nizozemska a 16. května vstoupila armáda do Amsterdamu. Země kapitulovala už 15. května. Nizozemská královna s vládou utekla do Velké Británie, kde zřídila exilovou vládu. Země brzy kapitulovala a byla prohlášena za *Říšský komisariát Nizozemí*. Nejvyšším nacistickým představitelem v zemi byl *říšský protektor* (Holocaust v Nizozemsku, © 2011). Do listopadu 1940 museli židovští úředníci postupně odejít ze státní správy, která měla být plně pod kontrolou pronacistických zaměstnanců (Brenner,

2014). Židé museli přihlásit majetek, bylo jim postupně zakázáno navštěvovat kino i divadlo, nemohli darovat krev, jezdit vlakem ani tramvají. Už v dubnu pak povinně nosili žlutou hvězdu na šatech. Od roku 1942 také nesměli používat jízdní kola (Holocaust v Nizozemsku, © 2011). Margot Franková, sestra Anne, porušila zákon hned několikrát, když si během cesty do úkrytu strhla ze svých šatů židovskou hvězdu a z domu odjela na jízdním kole. K tomu všemu se ještě nedostavila po předvolání do transportu mířícího do Westerborku (Heyl, 2014).

Obr. 3 – Odpočívající vězeň (Karel Valter)

Nacisté zřídili v Haagu pobočku *gestapa* a v únoru 1941 *Ústřednu pro židovské vystěhovalce*. V únoru 1941 vstoupili amsterdamské dělníky do stávkou. Několik stovek židovských chlapců pak nacisté jako odplatu poslali do Buchenwaldu, odkud pokračovali do Mauthausenu. Od začátku roku do září 1941 bylo zaregistrováno celé židovské obyvatelstvo. V Belgii správa zničila část dokumentace, takže bylo nuceně vystěhováno jen čtyřicet procent Židů, ale v Nizozemsku vše proběhlo předpisově a bylo zaregistrováno asi 140 000 Židů, z toho 14 500 původem z Německa. Na jaře 1942 převzalo gestapo správu nad sběrným táborem Westerbork a začalo tam posílat první nizozemské Židy. V Nizozemsku byly zřízeny ještě tábory Vught a Amersfoort. Dne 15. července 1942 odjel z Westerborku první vlak do Osvětimi, během dalších dvou let bylo vypraveno ještě 67 takových vlaků. Westerbork byl provozován podobně jako tábor v Terezíně, kromě pracovních povinností bylo v ghettu i kulturní vyžití. Do Amsterdamu se na jaře 1943 museli přestěhovat zbývající nizozemští Židé (Holocaust v Nizozemsku, © 2011).

1.4 Solidarita a skrývání Židů

Všichni, kteří pomáhali pronásledovaným čelili obrovskému riziku. I přes obrovské nebezpečí se našli lidé ochotní riskovat svoje životy pro ty cizí, skrývali je ve svých domovech, opatrovali jim falešné doklady, pomáhali s emigrací, slovně vyjadřovali svou podporu, ukrývali Židy s ostatními

při náletu nebo jim darovali jídlo. Ani odbojové skupiny nebo oficiální církve neměly jasno v přístupu k antisemitismu. Církev důsledně nehájila neárijské křesťany. Sami Židé se snažili o odbojovou činnost, organizace a skupiny zakládali i v koncentračních táborech, kde se snažili např. zorganizovat útek nebo shromažďovat dokumenty zachycující svědectví. Židovský odboj byl také ozbrojený, nejvýraznější bylo povstání ve varšavském ghettu. Nejdůležitějším odporem se pro vězněné stala snaha o zachování lidské důstojnosti v nedůstojných podmínkách, proto se pokoušeli kulturně žít, vyučovat své děti a modlit se (Brenner, 2014).

Obr. 4 – Příjezd do Terezína (Helga Weissová)

1.4.1 Skrývání rodiny Frankových

Transportu se pokusilo vyhnout kolem třiceti tisíc nizozemských Židů, a to pomocí falešných dokladů nebo ukrytím u přátel. Protinacistický odboj se snažil zabezpečit alespoň někomu úkryt. Nejlépe se schovávaly malé děti, kterých se takto podařilo zachránit nejvíce. Větší solidarita se uplatnila po roce 1944, kdy nacisté intenzivně posílali mladé Nizozemce na práci do Říše, toho času se jich schovávalo asi sto tisíc. Přežilo asi sedmnáct tisíc z nich (Holocaust v Nizozemsku, © 2011). Každý přeživší je zázrak, když si představíme náročnost a nebezpečí ukrývání každého takového člověka. Rodina Frankových se spolu s rodinou van Pelsových (a později doktorem Pfefferem) schovávala dva roky v zadním domě při firmě Otto Franka, kde je ukrývalo několik zaměstnanců této firmy. Anne Franková (2014, s. 62) v deníku píše: „Ano, vždycky jsme si mysleli, že je tu ještě dost místa i jídla pro osmou osobu. Měli jsme jen strach, abychom ještě více nezatěžovali Kuglera a Kleimana. Teď když se objevují stále hrůznější zprávy o Židech, otec to jednou u obou oťukal a oni shledali, že je to znamenitá myšlenka. ‚Nebezpečí je u sedmi lidí stejně velké jako u osmi,‘ řekli naprosto správně.“

1.5 Z Nizozemska do koncentračních táborů

Někteří Židé byli deportováni do Terezína, pokud měli nárok na mírnější tábor. Většinou se jednalo o nositelé vojenských vyznamenání, apod. Židy s cizí státní příslušností posílali do *Bergen-Belsenu*, kam se dostala Anne Franková se svou sestrou Margot. Stejně jako ona se nevrátilo 102 000 nizozemských Židů ze 107 000 deportovaných. Vyhazování obyvatelstva se nesoustředilo jen na židovské obyvatelstvo, ale i na postižené a handicapované lidi, také Romy. V zemi se dožili konce války Židé žijící ve smíšených manželstvích a skrývání. Nizozemci nedokázali po válce reálně srovnat své zážitky, kdy trpěli hladem v poslední zimě války se zážitky navracejících se Židů. Němci pozastavili zásobování Nizozemska, odváželi majetek a obyvatele okupované země čekal hladomor (Holocaust v Nizozemsku, © 2011).

Obr. 5 – Chléb na pohřebním voze (Helga Weissová)

1.5.1 Z Amsterdamu do Bergen-Belsenu

V pátek 4. srpna 1944 dopoledne přijel po udání k zadnímu domu SS-Oberscharführer Karl Silberbauer s příslušníky nizozemské *Zelené policie*. Paradoxem je, že Silberbauer pracoval po válce ve Vídni u policie, pouze na rok byl suspendován pro svou nacistickou minulost a k policii se vrátil (Goldová, Giesová, 2010). Podezřelými z udání byli někteří nespolehliví zaměstnanci firmy nebo někdo z proněmeckých sousedů, ale nikdy se tyto domněnky nepotvrdily. V domě se v té době nacházeli i zachránci. Silberbauer byl překvapen z počtu ukrývaných i z doby, kterou v úkrytu strávili – schovávali se dva roky a třicet dní. Policisté nejdříve prohledávali dům a sbírali

Obr. 6 – Prinsengracht, dům č. 236 (úkryt Anne Frankové)

cennosti. Vysypali jednu koženou tašku, aby si do ní schovali kořist. Z tašky vysypali několik věcí, včetně deníku Anne Frankové. Miep Giesové se podařilo Silberbauera obměkčit a nechal ji na svobodě. Zatkli všechny ukrývané a Kleimana s Kuglerem. Bep Voskuijlové se podařilo utéct během zatýkání. Po odchodu policie se Miep postarala o Annin deník a další papíry, na které Anne psala. Musela také zajistit knihy z knihovny, které ukrývaným pod svým jménem půjčovala. Miep se ještě pokusila později Silberbauera podplatit, ale bez výsledku. Čtyři dny po zatčení opustilo všech osm lidí Amsterdam a byli vlakem odvezeni do Westerborku (Heyl, 2014). Zatímco lidé deportovaní do koncentračních táborů na začátku války nebyli připraveni na podmínky, do kterých budou odvezeni, Anne ze zpráv donesených do zadního domu tušila, jaká apokalypsa je čeká.

Skrývaní byli vedeni jako trestanci, kteří se vyhnuli své deportaci, nesměli si ponechat vlastní oblečení a mužům vyholili vlasy. Ve Westerborku byla Anne podle svědectví krásná, usměvavá, pořád se bavila s Peterem. Po dvouletém pobytu v úkrytu byla velmi bleďá, ale snad se zde cítila vysvobozená z jednotvárného pobytu. Poznávala nové lidi a mohla s nimi mluvit. Blížilo se osvobození a nacisté se snažili o odsun na území, které ještě ovládali, a také o zahazení stop. Spojenci se blížili a ve Westerborku se připravoval poslední transport do Osvětimi. Vlak vyjel 3. září 1944 a deportováno bylo s ostatními 1 019 lidmi také všech osm skrývaných (Heyl, 2014).

V Osvětimi oddělili muže a ženy, nově příchozím oholili hlavy, vytetovali na předloktí čísla a oblékli je do nedůstojných šatů. Hermann van Pels byl hned po příjezdu poslán do plynové komory. Zubař Pfeffer se dobrovolně přihlásil do transportu mířícího do koncentračního tábora Neuengamme u Hamburku. Zemřel 20. prosince 1944 na střevní infekci. Anne, její matka a sestra

zůstaly v Osvětimi. Edith Franková zemřela v táboře Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka) 6. ledna 1945, ale ještě předtím byly její dcery transportovány do Bergen-Belsenu, v říjnu nebo listopadu 1944. Dívky se tam potkaly s Auguste van Pelsovou, která byla znovu deportována do jiného koncentračního tábora. Zemřela v dubnu nebo květnu 1945. Peter van Pels přežil pochod smrti, zemřel v den osvobození tábora Mauthausen – 5. května 1945. V Bergen-Belsenu řádily epidemie, Anne a Margot měly navíc velmi špatné místo u dveří, kde bylo nejchladněji.

Dívky byly v uzavřené části tábora, ale za plotem se objevila Annina kamarádka Hannah (Hanneli) Goslarová. Anne Franková (2014, s. 130) si ve středu 29. prosince 1943 zapisuje do deníku: „A Hanneli? Žije ještě? Co dělá? Ó Bože, ochraňuj ji a přiveď nám ji zpátky. Hanneli, na tobě vždycky vidím, jaký by také mohl být můj osud, vždycky se vidím na tvém místě.“ Hanneli Goslarová holocaust přežila. Všechny, kteří přežili, sužuje pocit viny, často doprovázený úzkostí. Tento pocit musel všechny zachráněné doprovázet až do konce života. Obtížné začleňování se do společnosti po válce bylo z velké části způsobeno tímto syndromem, vždyť o životě často rozhodovala náhoda. Bezdíčková (2010, s. 34) píše: „... když šlo o dvě strany, nevěděl nikdo, zda to je strana života nebo smrti.“

Anne a její sestra onemocněly tyfem. Margot zemřela na vyčerpání a tyfus, stejně jako o pár dní později Anne (Heyl, 2014). Bylo to někdy v únoru nebo v březnu 1945. Dívky byly pohřbeny pravděpodobně v masových hrobech v Bergen-Belsenu. Anglická armáda tábor osvobodila 12. dubna (Franková, 2014).

1.6 Spravedlivý mezi národy

Do ukrývání osmi Židů v zadním domě se zapojilo několik dobrých známých Otto Franka – Jan Gies, Hermine (Miep) Santrouschitzová (Giesová), Johannes Kleiman a jeho žena Joke, Bep Voskuijlová, Victor Kugler a zelinář Henk van Hoeven. Jako poslední z nich zemřela ve věku 101 let Miep Giesová, držitelka ocenění státu Izraele nebo třeba německého kříže za zásluhy.

Díky velké náhodě i odvaze Miep Giesové se dochoval Annin deník, schovaný ode dne razie až po návrat otce Otto Franka do Amsterdamu. Miep obstarávala potraviny, nosila denně těžké nákupy a hlavně musela být opatrná. Pro dívky a Petera objednávala dálkové kurzy těsnopisu nebo latiny. Odvážná žena se pokusila zachránit všech osm zatčených přátel podplacením důstojníků. Otto Frank přijal po návratu velkorysou nabídku na bydlení u Giesových, u kterých zůstal osm let (Heyl, 2014). Manželé Giesovi se několikrát angažovali v pomoci jiným lidem, dokonce ukrývali dalšího člověka ve svém domě, ale to před zadním domem pečlivě tajili (Anne Frank Guide, © 2017).

Komise pro rozpoznávání spravedlivých při památníku *Jad Vašem* uznala 8. března 1972 manželé Giesovi jako *Spravedlivé mezi národy*. Jad Vašem je památník obětí a hrdinů holocaustu v Izraeli (v Jeruzalémě). Titul Spravedlivý mezi národy se uděluje lidem nežidovského původu, kteří se výrazně podíleli na záchraně Židů před hromadným vyhlazováním. Nová jména hrdinů jsou

doplňována na Zeď cti v Zahradě spravedlivých mezi národy. Manželé Giesovi v zahradě při památníku zasadili v roce 2010 svůj strom. Titul může oceněným v případě nouze zajistit finanční pomoc, Jad Vašem za těchto okolností spolupracuje s *Anne Frank Fonds* (Yad Vashem, © 2018).

Obr. 7 – Miep Giesová

Jad Vašem je jednou z mnoha úzce zaměřených organizací, ale lidé po celém světě si v tichosti připomínají miliony obětí převážně nacistických zločinů. Valné shromáždění Organizace spojených národů navrhlo v roce 2005 vyhlásit Mezinárodní den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti a s podporou členských zemí byl schválen. Vybrán byl 27. leden, kdy Rudá armáda osvobodila koncentrační tábor Osvětim-Březinka. Nepřipomínáme si pouze páchané bezpráví z 2. světové války, ale i pozdějších genocid (Mezinárodní den, © 2018).

Obr. 8 – Jan a Miep Giesovi v Zahradě spravedlivých mezi národy

2 DENÍK ANNE FRANKOVÉ

V každém vyprávění přirozeně čekáme na šťastný konec, ale tím se často zakrývá realita. V holocaustu jsou přeživší výjimky, které zastihují děsivé konce všech obětí, na nichž se uplatnilo dobové právo. Anne Franková (vl. jm. Annelies Marie Frank) se stala fenoménem, její příběh zastupuje tragické osudy dětí a mladých dívek. Nizozemsko ji přijalo za svou hrdinku, ačkoliv pocházela z Německa. Anne Franková (2014) se cítila být Holanďankou, když do Nizozemska přišla už ve čtyřech letech. Narodila se 12. června 1929 ve Frankfurtu nad Mohanem.

Už ve druhém záznamu z neděle 14. června 1942 Anne Franková (2014) píše, že dostala deník jako jeden z dárků k třináctým narozeninám. První záznamy pocházejí ještě z doby, kdy se Anne a její rodina neskrývala. Anne slyšela projev nizozemského ministra školství exilové vlády Bolkesteina na stanici Oranje. Mluvil o potřebě shromažďovat všechna svědectví o útlaku pro poválečné období, např. psaním deníků a dopisů. Autorka se toužila stát spisovatelkou, ale nepřála si uveřejnit přímo svůj deník, chtěla jej využít pouze jako předlohu. Zvažovala podle něj napsat román *Zadní dům*. Ctižádostivá Anne Franková (2014, s. 198) si ve středu 5. dubna 1944 zapisuje: „Jsem tu sama svou nejpřísnější a nejlepší kritičkou, vím přesně, co je napsáno dobře a co ne. Kdo sám nepíše, neví, jak je psaní krásné. ... Nedovedu si představit, že bych měla žít jako matka, paní van Daanová a všechny ostatní ženy, které dělají svou práci a později na ně nikdo nevzpomene. Vedle muže a dětí musím mít něco, čemu se mohu plně věnovat! ... Chci žít dál i po své smrti.“

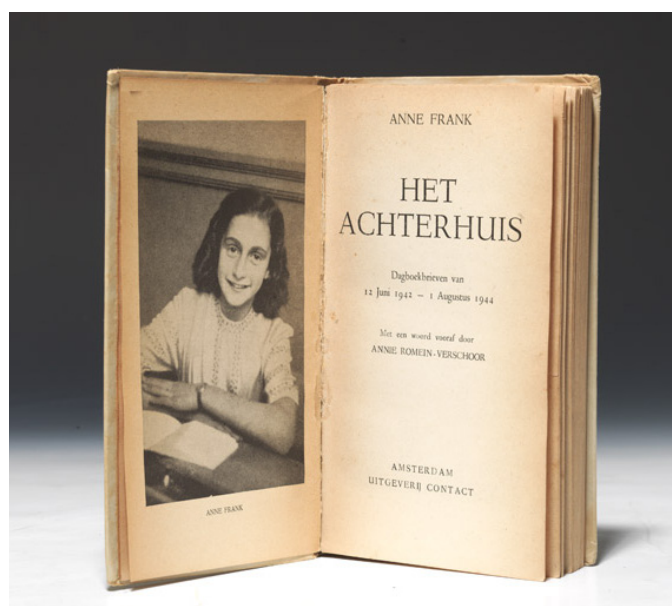
Kniha je určena zejména čtenářům věku autorky (13–15 let) a starším, spíše dívkám nebo matkám. Podle mého názoru nedokáže muž zcela pochopit intimní dívčí výpověď a ztotožnit se tak s autorkou. Přesto si Deník podle ohlasů nachází čtenáře všech věkových kategorií.

Obr. 9 – Dochovaný deník Anne Frankové

2.1 Verze deníku

V roce 1947 byl vydán Annin deník pod názvem *Het Achterhuis, Dagboekbrieven van 12 juni 1942 – 1 augustus 1944* (Zadní dům, Deníkové dopisy od 12. června 1942 do 1. srpna 1944), jakmile se jejímu otci Otto Frankovi konečně podařilo sehnat nakladatele. Otto Frank se také postaral o editorskou práci. Rozsah knihy byl předem určen amsterodamským nakladatelstvím (Contact), kde vyšla v edici. Rozsah rukopisu byl značně zúžen, přesto si Deník získal na popularitě. Kromě omezeného počtu stran se nabízí další důvod k vynechávání některých pasáží z deníku, a to především negativně formulované zápisky o matce i směle psané pasáže o sexualitě dospívající dívky. Desítky let se uvádělo, že Otto Frank zcenzuroval právě tyto intimní pasáže z deníku (Franková, 2014). V jednom z mnoha případů popisuje Anne Franková (2014, s. 193) obtížnou situaci s matkou v zápisu z 28. března 1944: „Matka je proti mně a já jsem proti ní. Otec zavírá oči před naším mlčenlivým soubojem. Matka je smutná, protože ona mě má ještě ráda, já nejsem vůbec smutná, protože ona je pro mne vyřízená.“ Poznávání svého těla pak popisuje Anne (Franková, 2014, s. 189) například v rozhovoru s Peterem 24. března 1944: „Otvor do ní je tak děsivě malý, že si skoro neumím představit, jak muž může vniknout dovnitř, natož pak celé dítě ven. Do toho otvoru se nedostaneš snadno ani ukazováčkem!“

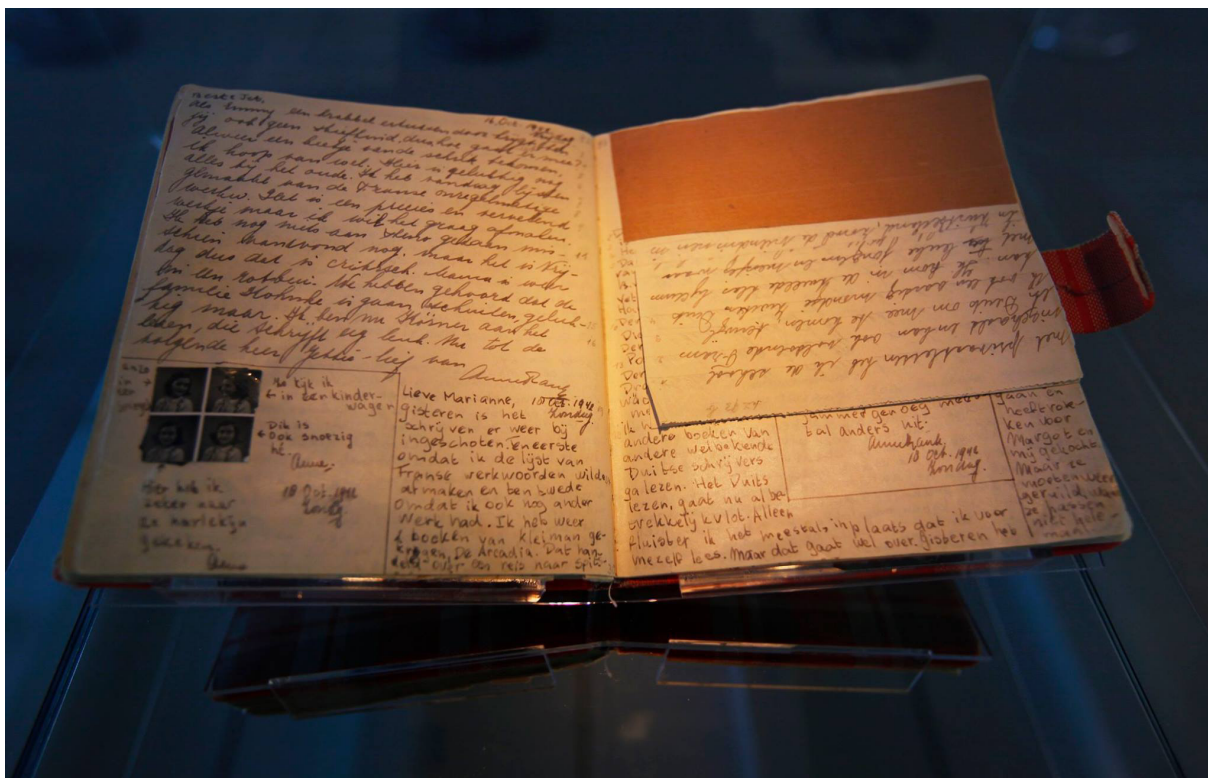

Obr. 10 – První vydání deníku

Anne začala v březnu 1944 deník přepracovávat (verze B). Vypouštěla nebo přidávala části textu, ale dále si vedla původní deník (verze A). Otto Frank (Recenze, © 2005) vytvořil z obou Anniných verzí její zkrácenou podobu (verze C) pro připravované vydání v roce 1947. Roku 1982 došlo k dalšímu rozšíření o zatím nepublikované pasáže. Obsáhlé vydání z roku 1986, označované za *kritické vydání* (*De Dagboeken van Anne Frank*), předkládalo všechny tři verze souběžně, ale ani toto vydání na přání Otto Franka neobsahuje pět stránek zachycujících vztah mezi rodiči. Vynechané stránky obsahuje konečně až nový výtisk knihy z roku 2001. Zmiňované kritické vydání

z osmdesátých let v Čechách nikdy nevyšlo. Právě v kritickém vydání vychází najevo, že Annin otec intimní části textu proti záměru své dcery do knihy zařadil. Tím pomohl vytvořit ucelený obraz o jejím dospívání. Pasáže popisující vztah k Peterovi sama Anne po překonání zamilovanosti vyřadila. Původní záměr autorky na sepsání knihy byl potlačen ve snaze přesněji vykreslit život osmi skrývaných v zadním domě.

Obr. 11 – Rukopisy v Anne Frank Huis

Především literární vyvrátení díla mladé dívky podnítila spory o autorství. *Nizozemský státní ústav pro válečnou dokumentaci*, který Otto Frank pověřil správou originálu, nechal tyto texty důkladně prozkoumat. Po potvrzení pravosti ústav konečně zveřejnil všechny záznamy a v roce 2001 bylo vytvořeno právě nové a doplněné vydání (Franková, 2014).

2.2 Rozbor díla

V rozboru díla se opírám o nejnovější dostupné české vydání, které vyšlo pod názvem *Deník* v nakladatelství Triáda v Praze roku 2014 (5. vydání). Toto zpracování je rozšířeno o další autorčiny zápisky, tím se čtenářům naskytl komplexnější pohled na život ukrývajících se obyvatel zadního domu. „Nizozemsky psané deníky Anne Frankové byly přeloženy do více než šedesáti jazyků a celosvětový náklad přesáhl 25 milionů výtisků. ... Její deník – řečeno slovy jejího otce Otto Franka – je totiž ‚document humain, cosi obecně lidského, co se lidí dotýká bez ohledu na to, ve které zemi žijí“ (Heyl, 2014, s. 7, 8).

2.2.1 Forma

Kniha obsahuje autentické deníkové záznamy židovské dívky popisující období od 12. června 1942 do 1. srpna 1944 v Amsterdamu v městské části Prinsengracht (dům č. 236). První záznam je ze dne, kdy deník dostala. Poslední záznam napsala v úterý 1. srpna 1944. Všichni obyvatelé zadního domu byli 4. srpna zatčeni nacisty. Autorka se rozhodla dát deníku formu dopisů adresovaných imaginární přítelkyni Kitty. Nápad sama Anne Franková (2014) vysvětluje jako obrovskou touhu po opravdové přítelkyni, které by se mohla svěřovat. Po odchodu do úkrytu se psaní stalo její záchranou v překonávání úzkosti, která u ní propukla během skrývání (mj. dostávala denně prášky proti úzkosti).

Většina záznamů začíná v českém překladu oslovením *Milá Kitty* a končí podpisem *Tvoje Anne*. Občas je měnila podle své aktuální nálady nebo obsahu konkrétního záznamu. Vzhledem k deníkové a zároveň dopisní formě jsou záznamy téměř vždy označeny přesným datem. Délka záznamů se pohybuje mezi jednou větou a několikastránkovými texty doplněnými například básničkami. V několika případech cituje celou svou korespondenci se sestrou nebo otcem. Autentický deník obsahuje vlepené fotografie i kresby.

V deníku popisuje aktuální válečné dění, ke kterému měli ukrývaní přístup z rádia nebo z vyprávění od svých zachránců. Anne mockrát popisuje netrpělivé vyčkávání na postup Spojenců, s přesnou datací uvádí kapitulaci Itálie a další aktuální dění. Tímto způsobem propojuje osobní zповěď s příčinami svého nuceného pobytu v zadním domě.

2.2.2 Jazyk a překlad

Deník napsala Anne Franková v holandštině, kterou i přes svůj německý původ plynne ovládala. Naopak čtení v němčině jí činilo drobné potíže. V rukopisech se objevují i německá slova, často také komentuje obtížnou jazykovou situaci svých rodičů. Autorka se vyjadřuje hovorově i knižně ve spisovném jazyce, často používá přímou řeč. Michaela Jacobsenová přeložila pro nejnovější české vydání zbývajících pět stránek rukopisu a měla možnost přezkoumat dosavadní překlad. Autorem prvního překladu do češtiny byl Gustav Janouch, kniha vyšla v Čechách už v roce 1956. Další překlad provedl Miroslav Drápal. Jeho práce obsahuje drobné nepřesnosti v reáliích. Jacobsenová (Studie, © 2005) se pokusila zbavit jeho překlad knižní strnulosti a jazykově postavy přiblížila současným čtenářům. Také se zbavila nešvaru počestění původních jmen, kdy se z Anne (Annelies) stala Anna a z Petera česky Petr.

Při porovnání původního a současného českého překladu jsem sledovala obměnu problematických slov za vhodnější. Úpravy se silně projevíly např. v popisu intimních témat. Došlo i na rozsáhlejší změny celých vět nebo odstavců, které text nenásilně odlehčily. Jazykovou úpravu Jacobsenové hodnotím jako dostačující přizpůsobení mladým čtenářům v porovnání s komiksovým zpracováním. Za přijatelnější přiblížení potřebám současných čtenářů považuji spíše audioknihu.

2.2.3 Postavy

Hlavní postavou je tedy sama autorka Anne Franková. Dalšími postavami jsou členové rodiny Frankových (sestra Margot, matka Edith a otec Otto), rodina van Pelsových (Auguste, Hermann a jejich syn Peter), zubař Fritz Pfeffer a spolupracovníci z otcovy firmy (Miep Giesová, její manžel Jan Gies, Johannes Kleiman, Victor Kugler, Bep Voskuijlová, její manžel Jan Voskuijl, aj.).

Pro rodinu van Pelsových a zubaře Pfeffera použila autorka krycí jména, chtěla použít jiná jména i pro svou rodinu a své zachránce z otcovy firmy. Fiktivní jméno zubaře Fritze Pfeffera je Albert Dussel (ve volném překladu hlupák). Van Pelsovi měli být van Daanovi (Petronella, Hans a Alfred). V nejnovějším českém vydání bylo použito kombinace jmen Petronella, Hermann a Peter van Daanovi. Otto Frank se rozhodl odkrýt jména zachránců, chtěl jim tím vyjádřit úctu. Naopak pro jména některých spolužaček bylo použito pouze náhodně vybraných iniciál (Franková, 2014).

Obr. 12 – Anne Franková

Obr. 13 – Margot Franková

Obr. 14 – Edith Franková

Obr. 15 – Otto Frank

Obr. 16 – Fritz Pfeffer

Anne vzhlíží ke svému otci, kterého vroucně miluje a on ji také brání. Mají spolu těsný vztah otce a dcery. Matka Edith si více rozumí se svou starší dcerou Margot, která je velmi chytrá, poslušná a umí se ovládat. Pro Anne je Margot někdy nezajímavá až nudná, ale v úkrytu si k sobě nacházejí cestu. Edith Franková se v Deníku dočká spíše negativního vykreslení své osoby, stává se terčem

Annina hněvu. Anne častokrát popisuje svou matku jako netaktní a postupně dospívá k názoru, že pro ni není matkou. Paní van Daanová v knize vychází jako příliš koketní a bojácná, nicméně Anne později nachází způsob jak s ní jednat. Pan van Daan se zdá být méně konfliktní v konfrontaci s ostatními, ale jeho časté hádky s manželkou obtěžují všechny okolo. Peter se chová jako plachý chlapec, ale Anne v něm našla přítele. Brzy ale rozpoznala v jeho povaze nepevné postoje. Zubař Dussel se pro ni stává otravným spolubydlícím ve společném pokoji, který jí nedokáže vyhovět ani v nejmenších prosbách (pro ni zásadních). O svých zachráncích píše autorka, až na pár výjimek, pozitivně a s úctou.

Obr. 17 – Peter van Pels

Obr. 18 – Auguste van Pelsová

Obr. 19 – Hermann van Pels

Obr. 20 – Otto Frank se svými zachránci

2.2.4 Děj

Deníková forma vyjadřování propojuje děj knihy s životem Anne Frankové a její rodiny. Deník začíná zápisem z 12. června 1942, kdy Anne našla kostkovaný sešit mezi svými narozeninovými dárky. Na prvních stránkách autorka popisuje oslavu svých narozenin, školu, své spolužáky, a přátelé. Ve čtvrtém zápisku se rozhodne stvořit svou imaginární přítelkyni Kitty, které dopisy adresuje. Pokračuje s popisem okolností přestěhování rodiny z Německa do Nizozemska. Nezapomíná vykreslit také pronásledování a omezování Židů.

Obr. 21 – Průčelí domu firmy Opekta (přední dům)

Následuje potřeba ukrýt se do bezpečí před možným transportem. Ukrytí se urychlilo po předvolání Margot do jednoho z transportů. Protože se rodiče snažili dětem zabezpečit klidné dětství za každou cenu, Anne se dovídá o nutnosti ukrýt se jen v náznaku těsně před odchodem do zadního domu. Měsíce nosili potřebné vybavení do skryše, ale přesto budou později postrádat spoustu věcí. Pro Anne je nejbolestivější ztrátou kočka Moortje. V úkrytu se později starají o dvě znepřátelené kočky chytající myši ve skladu – Mouschi (Anglán) a Moffi (Němčour). Po záznamech psaných v bytě Frankových se Anne ozývá až z úkrytu. Velmi bezprostředně vykresluje průběh útěku. Brzy se na stránkách deníku věnuje příchozí rodině van Daanových. Po krátké době se dohodnout na pomoci dalšímu židovskému příteli a do zadního domu přichází Albert Dussel. Všichni se snaží zvyknout si, ale omezováním běžného chodu domácnosti a odlišným způsobem života dvou rodin dochází k hádkám a sporům, které jsou zatěžkávací zkouškou pro všechny. Obyvatelé se

semknou vždy až ve chvílích možného prozrazení. Pobyt v zadním domě podléhá pravidlům, všichni se musí řídit dohodnutým denním i nočním režimem – ticho, světlo, splachování, pach, apod. Jejich noční život navíc narušují častá vloupání do skladu. Anne popisuje jakým způsobem získávají potraviny nebo oblečení, knihy, apod. Reflektuje také vše, co pro ně dělají jejich zachránci. Dva roky žijí v neustálém strachu a neví, jak dlouho ještě zůstanou v úkrytu. Odlišní lidé žijí spíše vedle sebe než spolu a doufají v invazi. Anne se často cítí osamělá. Komplikovanou povahu se snaží popsat v podstatě v celém deníku, také se snaží popsat vztahy mezi obyvateli úkrytu i jejich povahy. Zajímavé je, že nevíme téměř nic o Peterovi van Daanovi. V první třetině knihy o něm skoro nic nepíše, pak se postupně stává pro Anne blízkým přítelem. Zamiluje se, ale po určité době zamilovanost opadá. Anne dospívá dříve, než by pravděpodobně dospěla za normálních okolností. Od roku 1944 se zdá být vývoj na frontě příznivější a skrývaní věří v brzké osvobození, přemýšlí o budoucnosti... poté vyprávění končí. Za posledním záznamem v Deníku (Franková, 2014, s. 260) nalezneme větu: „Tady končí Annin deník.“ V doslovu se čtenář dozví o konci všech obyvatel zadního domu.

Obr. 22 – Zadní dům

2.2.5 Význam díla a shrnutí

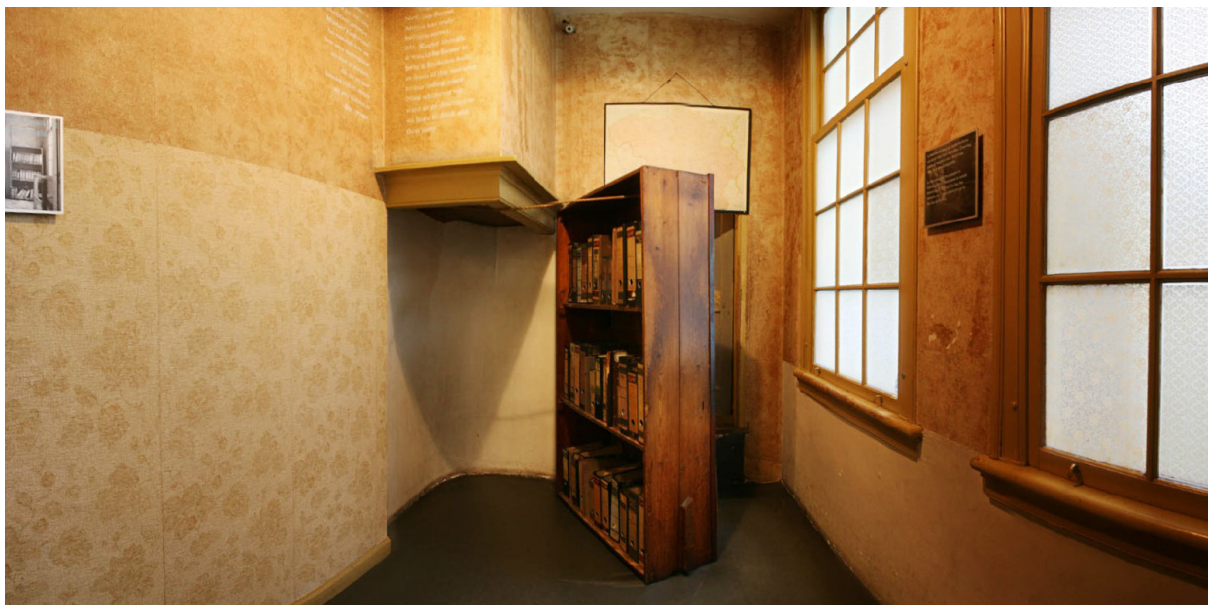
Anne velmi kriticky hodnotí přístup svých rodičů ke svým dcerám, především přístup matky. Později se vrací k těmto starším zápisům a reaguje na ně, někdy omluvně. Přesto se zdá, že Frankovi jsou moderní rodinou s velkorysým přístupem ke svým dcerám. „Anne nechce být slabá, potlačuje úzkost, která ji občas přemáhá, ... mobilizuje svou vůli, svou činorodost a optimismus, ale ani ona nedokáže zatím ještě zcela ovládnout svou výbušnost, hlučnost, střídání nálad, prchlivost, občasnou soběstřednost, zaujatost vůči matce, ... alergii na ostatní spolubydlící

pramenící z „ponorkové nemoci“ a řadu dalších nectností“ (Studie, © 2005). Temperamentní dívka činí velké potíže vydržet vždy několik hodin denně v naprosté tichosti.

Je pro nás nepředstavitelné žít dva roky v několika místnostech s cizí rodinou, která není až tak příjemná jak se zdálo na začátku. Pro mladou dívku musí být psychicky náročné sdílení společného pokoje se starším cizím mužem (Fritz Pfeffer). Pobyt podléhal přísným pravidlům, na nichž absolutně závisel život osmi lidí i všech zachránců. Ve všech částečně zůstávají měšťácké zvyky, které jim komplikují racionální pochopení jejich nové životní situace. Odříznuti od běžného života ztrácejí spojení se vším děním.

Anne např. objevuje a současně představuje svůj postoj na roli ženy v soudobé společnosti. Její deník má také dokumentární význam zaznamenávající sociálního prostředí své doby. Na konci nepřichází žádná tragédie, ne v Annině textu. Pravá tragédie následuje v životě všech skrývaných až po dočtení knihy. Poslední stránky neodhalují blížící se zatčení. Ke konci se Anne snaží interpretovat svůj vztah k Bohu. Paradoxně na čtenáře působí nejtísňivěji velmi pozitivní pasáže, kde Anne přemýšlí o své budoucnosti. Všichni ví hned od přečtení úvodu knihy, že zemře.

Deníková podoba ideálně vykresluje vývoj postav bez jejich vlastních zásahů, zde především autorky. Forma pomáhá vykreslit proměnlivost nálad, zajímavé rodinné okamžiky, bezstarostné přemítání, dojemné až sentimentální vzpomínky nebo naopak dramatické události, kdy se skrývaní pohybovali na hranici prozrazení. Anne také popisuje židovské i křesťanské zvyky, které spojují záznamy a prožité události s konkrétním ročním obdobím. Monotónnosti zabránilo nepravidelné časové rozmezí mezi záznamy. Během prepisování deníku a návratu ke starším záznamům začala Anne komentovat svůj vývoj sama. Čtenáře autorčina věku pohltní především totožné problémy, které musí dospívající řešit. Válka je příčinou jejich pobytu v úkrytu, ale důsledkem jsou na první pohled hlavně vyhrocené mezilidské vztahy.

Obr. 23 – Vchod do zadního domu (dveře s pohyblivou knihovnou)

2.3 Odkaz Anne Frankové

Anne Franková se stala fenoménem především díky literární úrovni svého textu. Během války bylo totiž napsáno a zveřejněno velké množství deníků. Mimořádný úspěch knihy však podpořilo mnoho dalších okolností. Proti těm, kteří psali své deníky v nepohodlí v koncentračních táborech se mohla Anne psaní věnovat s větším zaujetím. Z obyvatel zadního domu přežil pouze její otec. Zbytek svého života obětoval odkazu své dcery. Za další důležité okolnosti úspěchu považují zachování místa úkrytu nebo rodinných fotografií. Tak si čtenáři mohou prohlédnout podobu všech reálných postav i místo, ve kterém se příběh odehrál. Fotografie pořizovali do odchodu do úkrytu.

Deník Anne Frankové se dočkal dramatisace (1955), dokonce i opery. Byl také zfilmován Georgem Stevensem v roce 1959 pod názvem *The Diary of Anne Frank* (Deník Anne Frankové), ale ubránila jsem se zhlédnutí, abych si ponechala svou vlastní představu vytvořenou přečtením knihy. Nicméně za rozšířením a proslavením knihy stojí právě zdramatizování i zfilmování.

Obr. 24 – První filmová adaptace (1959)

Obr. 25 – Divadelní adaptace (Slovácké divadlo)

2.3.1 Anne Frank Fonds

Otto Frank založil 24. ledna 1963 v Basileji ve Švýcarsku charitativní organizaci *Anne Frank Fonds* (AFF). Nadace se stala jeho univerzálním dědicem, aby vlastnila a spravovala všechny texty jeho dcery a všechny související materiály převedené na nadaci. Mnoho let se ve funkci předsedy objevoval Annin bratranec Buddy Elias. Organizace má za úkol šířit Deník a zároveň jej chránit před zneužitím. Poskytuje značné finanční dary nebo zprostředkovává lékařskou pomoc, spolupracuje také s Jad Vašem v Jeruzalémě. Nadace podporuje projekty podílející se na vytváření spravedlivé společnosti a pomáhá lepšímu porozumění ve společnosti, mezi odlišnými náboženstvími i národy. Zaměřuje se zejména na mladé lidi (AFF, © 2018).

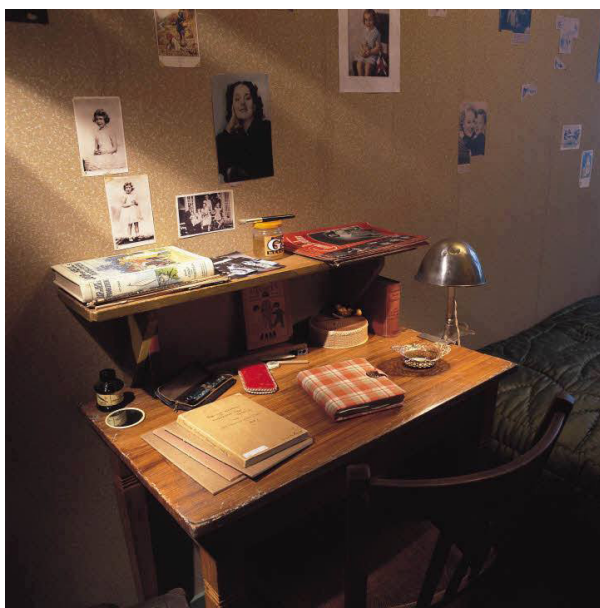
2.3.2 Anne Frank House

Zadní dům (Anne Frank House, © 2018) byl zpřístupněn veřejnosti 3. května 1960 jako *Anne Frank House* (*A museum with a story – Muzeum s příběhem*). Po válce zachránila úkryt skupina

Obr. 26 – Knihkupectví v muzeu Anne Frank Huis

lidí založením nadace s cílem zabránit stržení budovy. K této iniciativě došlo jen díky úspěchu knižního vydání. Budova se ale musela zrekonstruovat. Po vydání Deníku přicházely k domu tisíce lidí s květinami. Po otevření budovy Otto Frank prosazoval myšlenku na zřízení mezinárodního centra mládeže, kterou podporovali mladí lidé z celého světa svými dopisy. Zpočátku v domě provázeli převážně studenti. Po několika letech se dům začal využívat na mezinárodní konference mládeže, kurzy a přednášky. V přízemí budovy se konaly koncerty studentů nebo literární večery. Ve druhé polovině šedesátých let se změnila koncepce muzea, snažilo se přiblížit 2. světovou válku a varovat tak před soudobým násilím. Dům prezentoval například válku ve Vietnamu, nepokoje v Africe nebo válku v Jugoslávii, a to většinou formou výstav fotografií nebo kreseb. Organizace se snaží intenzivně varovat před rasismem, antisemitismem nebo diskriminací.

Obr. 27 – Psací stůl v pokoji Anne Frankové

Obr. 28 – Kuchyně

Obr. 29 – Půda v zadním domě

Budova se zadním domem měla být zachována v původním stavu, zatímco vedlejší budovy se proměnily v muzejní prostory a zázemí. Vstup do zadního domu byl dlouhou dobu zcela zdarma, ale Anne Frank House se potýkal s finančními problémy. Přes počáteční nesouhlas Otto Franka rozhodlo muzeum o zavedení symbolického poplatku. V expozici jsou k vidění původní deníky

Obr. 30 – Pohled na Anne Frank Huis v Amsterdamu

i další texty Anne Frankové. Rukopisy v muzeu prvních 25 let chyběly, do Amsterdamu se vrátily až po potvrzení pravosti a následném kritickém vydání Deníku v roce 1986. Nejprve byl návštěvníkům představen červený károvaný deník a několik volných listů. (Anne Frank House, © 2018). Muzeum se těší obrovské návštěvnosti, v létě okupuje fronta návštěvníků celou ulici. Návštěvníky tvoří z devadesáti procent zahraniční turisté. To si zdůvodňuji celosvětovou oblibou Deníku a osobnosti Anne Frankové. Kniha i místo úkrytu přibližují mladým lidem holocaust.

Propojení s mladými lidmi na mezinárodní úrovni a podpora jejich kontaktů se utváří také s využitím moderních komunikačních technologií. Nadace Anne Frank Fonds i muzeum Anne Frank House se nestaly strnulými organizacemi. Aktivně komunikují na sociálních sítích, ale velice vkusně, s přihlédnutím k pietnímu charakteru svých koncepcí. Na této úrovni se na utváření obsahu mohou podílet právě mladí lidé, kteří si Deník přečtou a chtějí své pocity sdílet s ostatními, ale zapojují se i známé osobnosti.

Obr. 31 – Sam Smith v Anne Frank Huis

Obr. 32 – Whoopi Goldberg

2.3.3 Podobizny Anne Frankové

Každého člověka přitahuje emotivní příběh a k těm pro nás nebo náš národ nejdůležitějším se stále vracíme. Umělci reagují v různých materiálech na osudy lidí nebo na historické události vytvářením pomníků. Pomník ve formě sochy považuji za jednu z neoficiálnějších podob vzpomínkového objektu. Zadavatelé i umělci proto musí zajistit důstojné ztvárnění. Nizozemská hrdinka má svou sochu také v Amsterdamu. Díky celosvětovému věhlasu se ale její busty nebo celé figury objevují v dalších zemích, ne všechny podobizny jsou však zdařilé. Na několika ukázkách můžeme pozorovat rozdílné přístupy. Lidé zodpovědní za veřejný prostor musí zaručit nejvyšší úroveň umístěného objektu, stejně tak by měly podobu schvalovat zodpovědné organizace nebo dědicové. Některé Anniny podobizny působí zcela bezprostředně díky přirozeným pozicím a vhodnému umístění v prostředí. Sochaři si ponechávají odstup, pokud jde o reálnou podobu Anne. Příčiny můžeme najít v absenci fotografií z posledních dvou let jejího života.

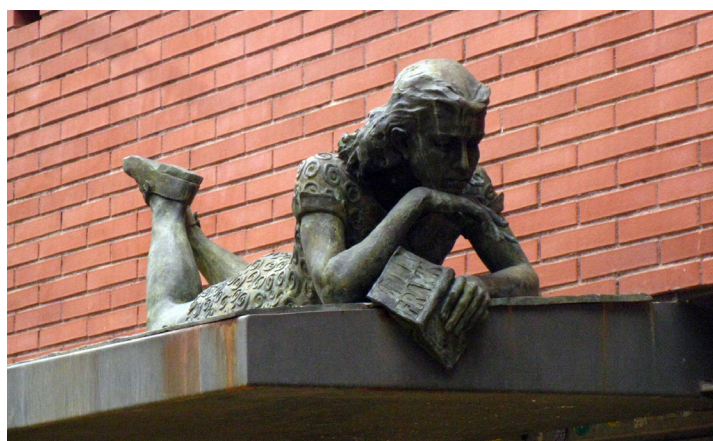

Obr. 33 – Socha na Merwedeplein (Jet Schepp)

Obr. 34 – Socha na Prinsengracht (Mari Andriessen)

Obr. 35 – Anne v Barceloně (Sara Pons)

Obr. 36 – Anne jako vosková figurína

Obr. 37 – Vosková figurína Anne

Obr. 38–39 – Anne Franková v USA (George Lundeen)

Obr. 40 – Anne v Utrechtu (Pieter d'Hont)

Obr. 41 – Anne v Astenu (Joep Coppens)

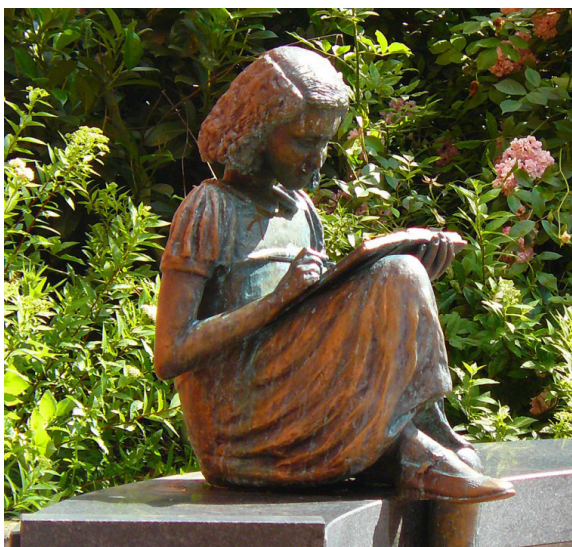

Obr. 42 – Podobizna před poničením (Argentina)

Obr. 43 – Špatná obnova sochy (Argentina)

Obr. 44 – Socha Anne

Obr. 45 – Anne v Anglii (Doreen Kern)

Obr. 46 – Pomník ve Westerborku

Často se setkáváme s pamětními mincemi, medailemi nebo poštovními známkami. A tak se ani design poštovních známek nevyhnul fenoménu Anne Frankové. Bohužel výtvarné zpracování známek s motivem Deníku nebo samotné autorky nejednou nedosahuje ani průměrné kvality. Grafici si vypomáhají téměř vždy dochovanými fotografiemi a nesnaží se dosáhnout osobitějšího výsledku. Objevují se i více či méně zdařilé voskové figuríny jako součást muzejních expozic.

Obr. 47

Obr. 48

Obr. 49

Obr. 50 – Aršík, v pozadí zeď z Annina pokoje

2.3.4 Památník dětským obětem 2. světové války a holocaustu

V následujících sochařských dílech můžeme nahlédnout do jednoho z nejemotivnějších památníků obětem 2. světové války, který nalezneme v Lidicích. Celý areál byl v roce 1995 vyhlášen vládou za národní kulturní památku (Památník Lidice, © 2018). Projekt zahrnuje také sousoší dětských obětí války, kterému se budu blíže věnovat. Památník v Lidicích se stal pietním místem připomínajícím tragický den, kdy došlo k exemplárnímu vyhlazení obyvatel obce. Do Lidic přivedla gestapo falešná stopa v dopisu, která však posloužila jako záminka pro výstražné potrestání po úspěšném atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Po šestidenním obklíčení obce vtrhlo v noci (10. června 1942) gestapo do Lidic. Muže zastřelili, ženy převezli do koncentračních táborů a 82 dětí udusili výfukovými plyny v nákladních automobilech a šest dětí zemřelo v kojeneckých ústavech. Devět dětí bylo zachráněno určením k poněmčení (Info Lidice, © 2018).

Ministerstvo kultury ČR zřídilo roku 2000 příspěvkovou organizaci Památník Lidice. Klíčovým zájmem organizace se stala péče o dochované objekty nebo zanedbaný areál národní kulturní památky. V areálu bylo také zřízeno vzdělávací středisko pro mládež. (Památník Lidice, © 2018). Zaměřením na mladé lidi a studenty se koncepce památníku podobá koncepci muzea Anne Frank House, tím se vzpomínka na tragický osud obyvatel Lidic předává dalším generacím.

V areálu památníku se nachází sochy Bedřicha Stefana, dílny Karla Lidického nebo Karla Hladíka (Památník Lidice, © 2018). Ústřední dílo areálu, sousoší 82 zavražděných lidických dětí vytvořila akademická sochařka Marie Uchytlová. Autorka věnovala své dílo dětským obětem 2. světové války. První sochy ze sousoší byly umístěny na pietní území v roce 1995, kompletně byl pomník dokončen v roce 2000 (Info Lidice, © 2018).

Obr. 51 – Pomník dětským obětem války (Lidice)

Bezpráví spáchané na dětech podnítilo Marii Uchytlovou k vytvoření dvaosmdesáti soch, které si přála vrátit do jejich rodné vesnice. Sousoší představuje varování nad ztrátou miliónů zavražděných dětí. Jednotlivé sochy tvořila v mírně nadživotní velikosti a podle skutečných podob, prací

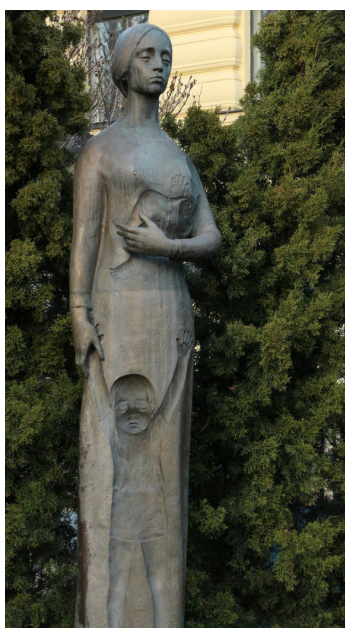
na modelu strávila skoro dvacet let. Její životní dílo a zaujetí pro téma vedlo k zafinancování třech soch z vlastních úspor. Uchytlová během sporu s ministerstvem kultury, které zamýšlelo umístit sousoší do depozitáře, v roce 1989 zemřela. Po její smrti se o odlití snažil její manžel (spoluautor), dcera, obyvatelé Lidic a spolky založené pro tento záměr. Finančně přispívali lidé z různých zemí, některá města darovala bronzové sochy Gottwalda (Autoři sousoší, © 2015). V roce 1995 se na pietní území umístil betonový sokl a na něj prvních třicet soch lidických dětí odlitých z bronzu. V průběhu následujících pěti let bylo sousoší doplněno o zbývající sochy. Sochařka pokračovala v tématu sochou Lidické matky, která stojí před kladenským gymnáziem. Postava matky je v protikladu s vydutou postavou dítěte představující ztrátu. V tvorbě Uchytlové se tak plně uplatňuje téma mateřství, které je ohroženo válkou. (Památník Lidice, © 2018).

Obr. 52 – Marie Uchytlová

Obr. 53 – Sochy v ateliéru

Obr. 54 – Lidická matka

Obr. 55 – Detail

Obr. 56 – Památník Ležáky (podobný osud jako Lidice)

V České republice se nachází také Památník Terezín zřízený v roce 1947, jeho základní idea je v zachování památky obětí rasového násilí i politického pronásledování během protektorátního zřízení. Areál památníku se skládá z několika míst a budov se specifickým programem. Je zde také Park terezínských dětí, který se stal pietním místem zbudovaným k tiché vzpomínce na nejmladší vězně terezínského ghetta (Památník Terezín, © 2018).

Obr. 57 – Park terezínských dětí

V těchto ukázkách jsme svědky důstojného sochařského a architektonického řešení, která mají navždy připomínat osudy obětí 2. světové války. Koncepte popisovaných areálů mohou být vhodným příkladem pro ztvárnění dalších památníků nebo jen portrétů Anne Frankové i jiných obětí nacismu či holocaustu, které častokrát nedosahují potřebné kvality.

3 TEREZÍNSKÉ GHETTO NA KRESBÁCH A V DENÍCÍCH

Přestože Anne Franková neprošla ghettem v Terezíně, děti uvězněné ve zdech původní pevnosti utíkaly psaním nebo kreslením před realitou stejně jako Anne. Z Terezína jako z přestupní stanice bylo transportováno více než 87 000 osob v 63 vlacích. Svobody se dožilo asi 3 800 osob. Mezi vězni bylo mnoho dětí, kolem 7 500 zemřelo a přežilo jen 245 z nich. Během pobytu v táboře přišlo o život 400 dětí. Nejmladší oběti nacistické ideologie po sobě zanechaly jen básně, deníky, tajně vydávané časopisy a tisíce kreseb. Taková pozůstalost má však nesmírnou cenu jako dokument života v ghettu (Terezínské ghetto, © 2018).

Obr. 58 – Vybírání odpadků (Helga Weissová)

3.1 Básně, kresby, deníky

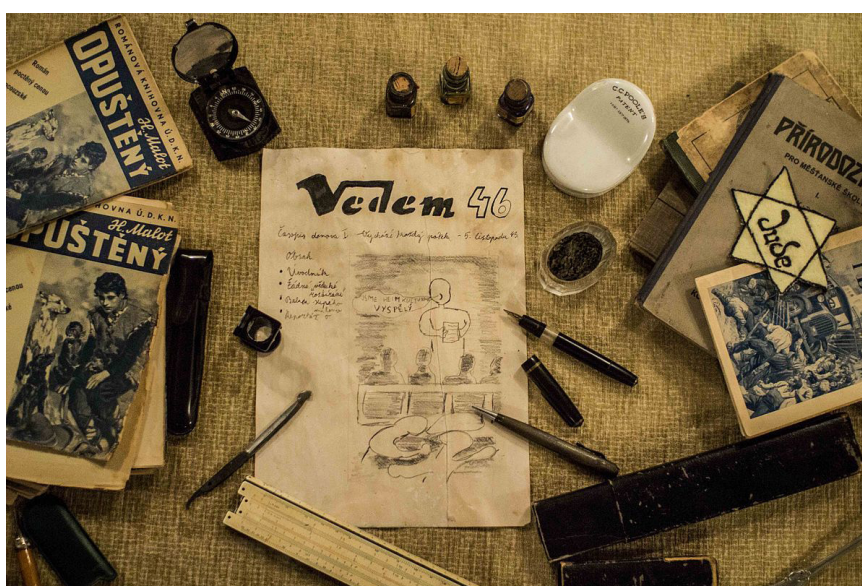
V Terezíně bylo podle Makarové (2009) zřízeno několik dětských domovů, které měly své vychovatele, zdravotní sestry a další personál. Židovská samospráva postavila zřízení dětských domovů a zajištění péče o děti na první místo. Zřízením Oddělení péče o děti a mládež nedocházelo k takové masivní úmrtnosti u dětí jako u dospělých. Ačkoliv vyučování bylo zakázáno, v ilegálně přesto probíhalo. Děti se ale věnovaly hlavně kresbě, pokud se jim podařilo získat čistý papír nebo staré účetní knihy (takto získávala později potřebný materiál na psaní také Anne Franková). Pro děti se výtvarné tvoření stalo útekem z koncentračního tábora do svých vzpomínek na domov a dětství a jejich vzdorem proti válce. Samozřejmě ztvárňovaly i život v ghettu, ale odhalení těchto kreseb mohlo být pro všechny nebezpečné. V prostorách knihovny probíhaly koncerty a přednášky. V táboře se nacvičovalo divadlo, kromě herectví se děti mohly věnovat šití kostýmů, vyrábění loutek nebo třeba tanci.

Obr. 59 – Kresba Helgy Weissové

Kreslení bylo zakázáno, ale schovalo se pod ruční práce, na které se zákaz nevztahoval. Děti se kreslením zbavovaly strachu a snažily se připomenout si normální život. Do ghetta se dostaly také děti, které nekomunikovaly, ale kresbou dokázaly vyprávět svoje zážitky a traumata. Později začaly znovu mluvit. Literární a výtvarná práce mládeže se plně uplatnila v časopisecké tvorbě. Vycházely zde např. Vedem, Kamarád, Bonako nebo Rim, Rim, Rim. Do časopisů se autoři podepisovali pseudonymy nebo přezdívkami. Mládež si vedla své deníky. Často je zničili autoři před odjezdem do koncentračních táborů nebo byly zničeny nezávisle na nich. Jedním z nejznámějších deníků napsaných v Terezíně byl Deník Helgy Weissové (Hoškové), po válce byl knižně vydán. Helga vytvořila také bezpočet výborných kreseb, které dokumentují život v táboře. Autentický deník i kresby se dochovaly zazdřením v Magdeburských kasárnách (Makarova, 2009).

Obr. 60 – Terezínský časopis Vedem

4 ANALÝZA GRAFICKÉ ÚPRAVY DENÍKŮ ANNE FRANKOVÉ

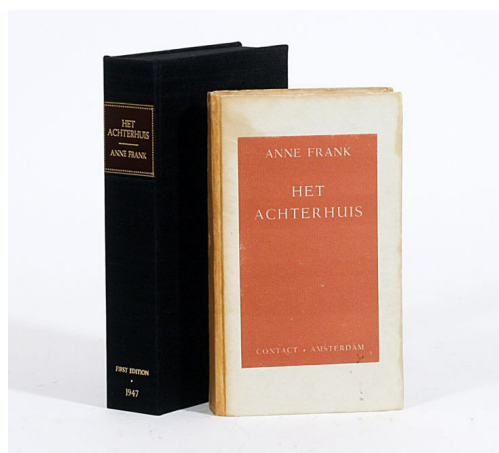
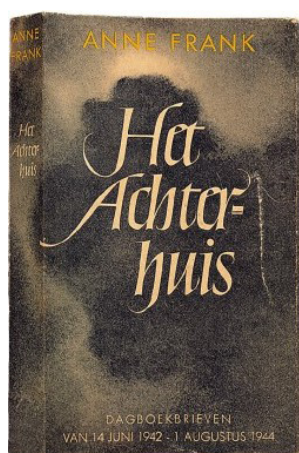
Každé nové knižní vydání vychází ze spolupráce mezi nakladatelstvím, grafikem, případně také ilustrátorem a někdy i spisovatelem. Výsledná podoba souvisí rovněž se zvyklostmi země i s dobou, ve které kniha vychází. Lze navrhnout grafickou úpravu poplatnou době nebo vytvořit nadčasový design. Podstatné je nalézt ideální vztah mezi vnitřkem a vnějším knihy. V knižním designu platí, že obsah knihy vede knižního úpravce až k návržení odpovídající obálky, tím se obě části spojí v celek. Design obálky může být v harmonii s vnitřkem nebo může být v kontrastu.

4.1 Obálky, přebaly, ilustrace

Vybrala jsem několik dostupných ukázek zpracování obálky Deníku Anne Frankové a poukázala jsem na některé zajímavé příklady i stereotypy. Na ukázkách představuji grafická klišé, která tyto knihy často doprovází (například nadužívaný motiv ostnatého drátu, který je typický i pro obálky knih zachycujících dobu stalinismu).

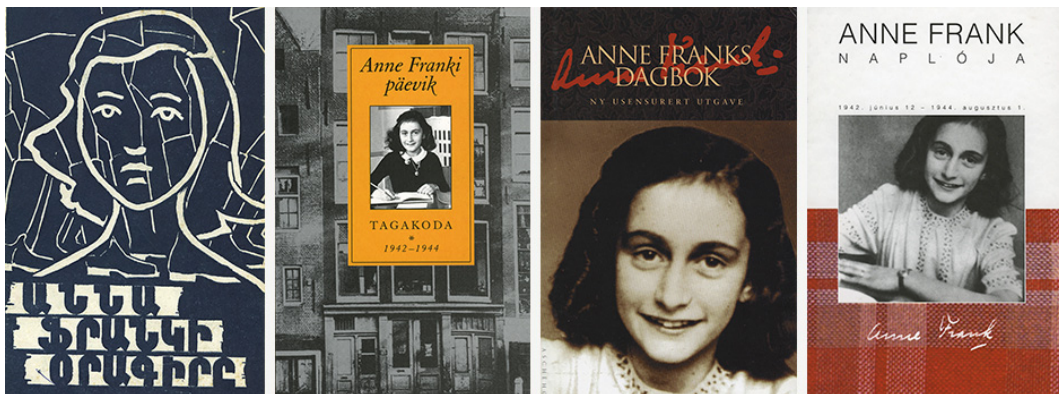
Základním prvkem pro úpravu obálky se stalo použití fotografií s portrétem Anne Frankové. S přihlédnutím k realnosti postav se jedná o logický, ale ne příliš kreativní postup. Fotografií se nedochovalo mnoho, takže dochází k jednotvárnosti. Během dvouletého pobytu v úkrytu nebyly žádné pořizeny. Příznačnou vlastností těchto portrétních fotografií je motiv autorky držící knihu nebo sedící u psacího stolu. Grafici také poměrně často navrhuji obálky s motivem domu na Prinsengracht nebo využívají podoby kostkovaného plátěného obalu originálního deníku. Za další typický prvek považuji Davidovu hvězdu, která se objevuje i na knihách s podobnou tematikou. Výjimečně úpravci pracují s abstraktnější formou grafiky nebo rukopisnými fonty.

Za zajímavé a graficky čisté zpracování považuji hned první vydání deníku z roku 1947 pracující s nekonkrétním, ale tajemným plošným motivem. Musím se pozastavit nad kombinací několika rozdílných fontů příznačných pro svou dobu. Lomené písmo v titulku a vedle něj Futura odrážejí právě tu dobu, kdy nacistické Německo ve svých propagandistických tiskovinách pracuje stejně.

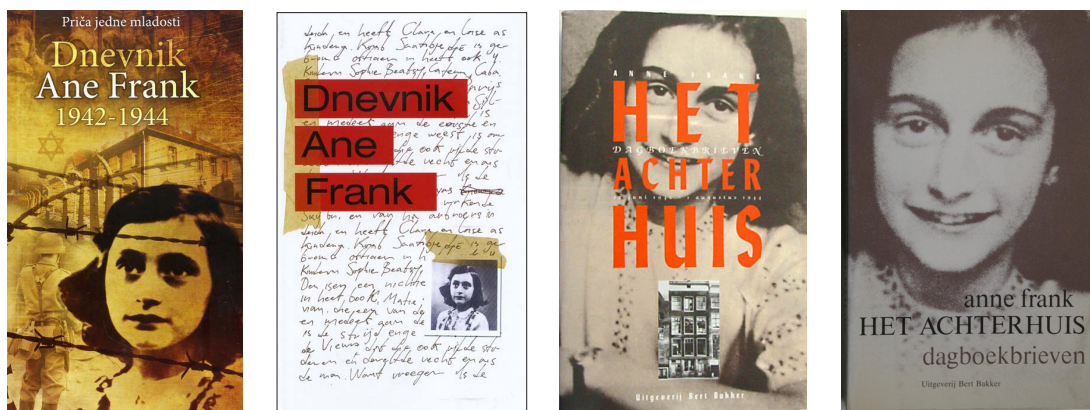

Obr. 61–62 – Obálky prvního vydání Deníku Anne Frankové

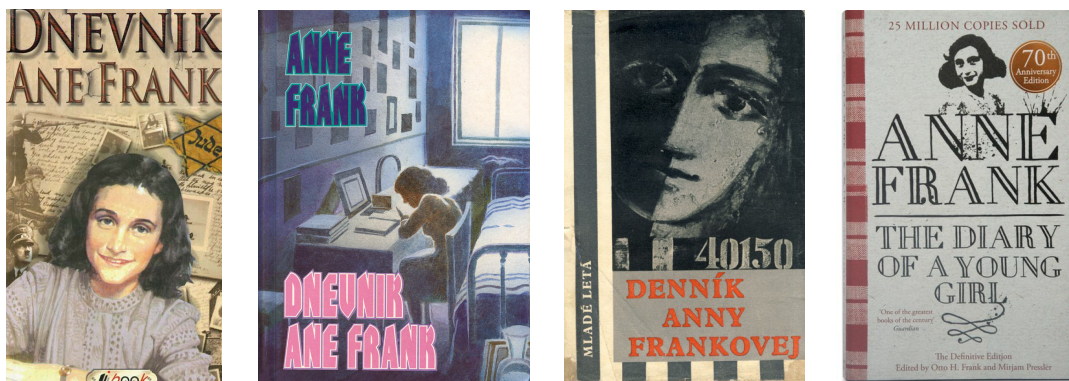

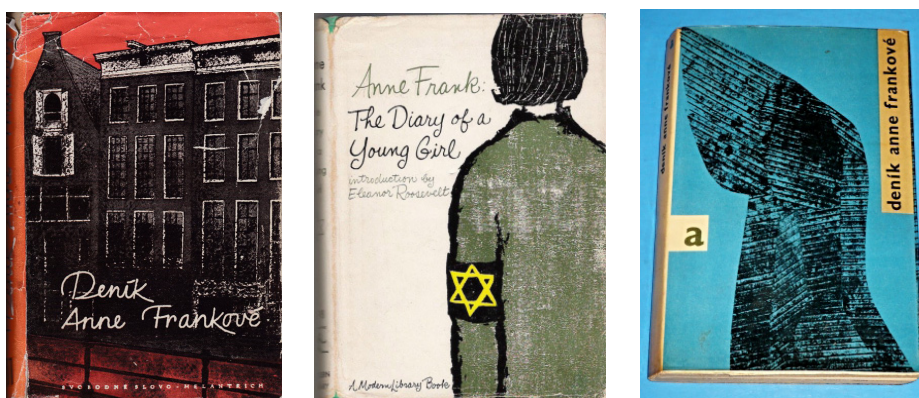
Obr. 63 – Obálky Deníku Anne Frankové

Obr. 64-67 – Obálky Deníku Anne Frankové

Obr. 68-71 – Obálky Deníku Anne Frankové

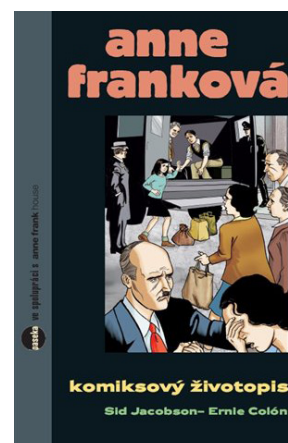
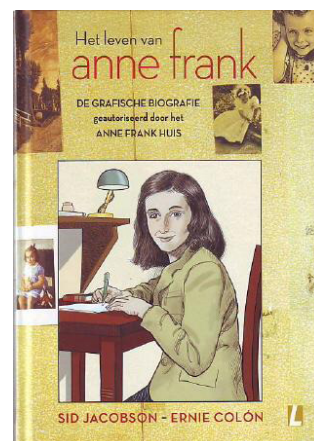
Obr. 72-74 – Obálky Deníku Anne Frankové

Deník Anne Frankové převážně nevychází ilustrovaný. Z ekonomického hlediska vnímám tuto praxi jako běžnou u rozsáhlejších knih. Knihy podobného obsahového zaměření mají větší rozsah a ilustrace by ho výrazně navýšily. Nejdůležitější je tedy kvalita sazby a design obálky. Ta promlouvá k potencionálnímu čtenáři jako první a musí upoutat, ale nesmí být povrchní.

4.1.1 Komiksově zpracování

Za zmínku stojí komiksově zpracování životopisu Anne Frankové, které v Čechách vyšlo v nakladatelství Paseka v roce 2013. Toto zpracování považuji za zbytečné, když autorka deník psala ve věku 13 až 15 let. Cílová skupina nemůže mít problém s pochopením textu, naopak vzdělává mládež. Komiksově zpracování je určené pro mladší věkovou kategorii jako stručné nahlédnutí do tématu. Tento komiks jako didaktická pomůcka pro vysvětlení holocaustu mladší generaci obsahuje podle článku Magdy de Bruin Hübllové (© 2013) chyby v reáliích. Dále připomíná, že si děti potřebují ponechat prostor pro představivost. Naproti tomu komiksově ztvárnění pokračující i do období po zatčení všechny tyto hrůzy přímo zobrazuje. Autoři Sid Jacobson a Ernie Colón svou práci také rozšířili o výukové materiály. Komiksově zpracování knižní předlohy unavuje přílišnou popisností. Styl kresby připomíná neatraktivní učebnicové ilustrace.

Koncem roku 2017 v Čechách vyšla v nakladatelství Triáda další komiksová adaptace Deníku. Autory komiksu jsou režisér Ari Folman a ilustrátor David Polonsky. Zpracování vychází z původního znění deníku. Autoři se poučili z chyb předešlé komiksové úpravy, i když měl Ari Folman strach z nedotknutelnosti literární předlohy. Rozsáhlost deníku zapříčinila pouze výběr částí textu, Folman a Polonsky se vyhnuli filosofičtější částem. Považovali za neuctivé tyto pasáže převádět do komiksu (Komiksový Deník, © 2017). Součástí projektu bude v budoucnosti animovaný film. Autoři považují za důvod vydání komiksu úbytek dětských čtenářů (Ikona doby, © 2017). Výtvarné zpracování hodnotím jako podařenější, komiksová popisnost sice zůstává, ale s originálnější a volnějším přístupem. Práce obsahuje několik parafrází uměleckých děl.

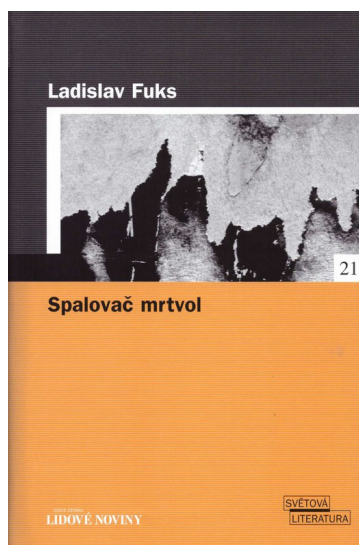
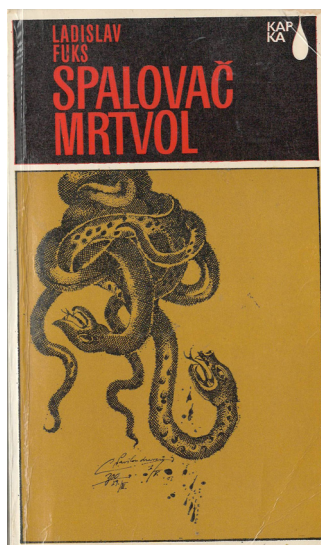
Obr. 78–79 – Komiksová verze Deníku (Folman, Polonsky)

4.1.2 Porovnání úpravy knih s podobnou tematikou

Mnoho spisovatelů se realizovalo v tematice holocaustu a 2. světové války. Pokud válku zažili – nemohli snad ani psát o jiných tématech. Zajímavé je však pozorovat kolik současných spisovatelů narozených desítky let po válce přitahuje tato problematika. Množství knih o holocaustu zajišťuje příležitost pro grafické designéry či ilustrátory. Někteří plně využijí šanci a vytvoří kvalitní grafickou úpravu literárního díla. V opačném případě grafici pokračují v konvenčním zpracování. Výsledkem vztahu mezi obsahem knihy a jeho úpravou (vztahu mezi spisovatelem a grafikem) je kvalita designu knihy. V následném srovnání jsem se snažila o nalezení jen několika dobrých i špatných příkladů knižních obálek knih podobného zaměření jako je Deník Anne Frankové. Vybírala jsem převážně z knih, které jsem sama četla, a proto nepostupuji chronologicky ani podle jiné kategorizace. Posloupnost ve výběru titulů zprostředkovává snad jen jednotvárnost motivů

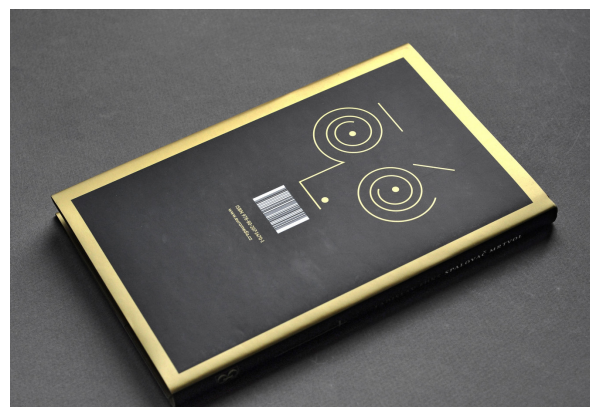

v knižním designu porovnávané tematiky. Do svého výběru jsem zahrнула díla Johna Boyna, Arnošta Lustiga, Věry Sládkové, Květy Legátové, Pavla Kohouta, a dalších.

Obr. 80–81 – Starší úprava Spalovače mrtvol

Obr. 82 – Design M. Peciny

Obr. 83–84 – Předšádka a obálka Martina Peciny

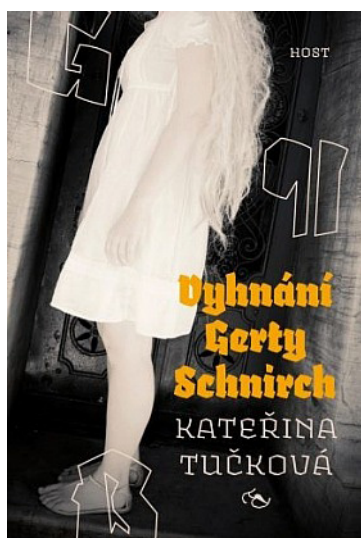
Nejnovější české vydání *Spalovače mrtvol* vyšlo v roce 2013 v úpravě Martina T. Peciny. Designér pracoval pouze na obálce a úvodní části knihy. Inspiroval se tradiční barevností z oblasti z pohřebnictví (černá a zlatá barva). Orámováním formátu navodil atmosféru smutečního oznámení. Jemná stylizace dvojznačného motivu rakvičky a věnečku vystihuje absurdní atmosféru textu. Designér se tedy neubráníl spojitosti s filmovým zpracováním Juraje Herze. Způsob stylizace do jisté míry evokuje mytologii. Na zadní straně obálky pracuje grafik s žertem, kde čárový kód (obvykle narušující každou obálku) zcela využil ku prospěchu návrhu. Musím však poznamenat, že některá starší zpracování obálky kultovní knihy vkusně pracují např. s kresbou. Nicméně neodborně grafici zacházejí s typografií. Na jednom ze starších vydání bych chtěla upozornit na častý jinotaj – symbol hada. Objevuje se třeba i na obálce knihy Jana Otčenáška – *Romeo, Julie a tma*. Význam symbolu bych hledala jak v křesťanské ikonografii, tak v antické mytologii. V kontextu může symbol znamenat zlo, ďábla či posmrtný život.

Obr. 85–86 – Obálky knihy Romeo, Julie a tma

Pecina se specializuje především na knižní design. Graficky zpracoval knihu Kateřiny Tučkové *Vyhnání Gerty Schnirch*, která pojednává mj. o odsunu brněnských Němců. V tomto designu efektivně využívá znalosti písma a jeho historických souvislostí, když kombinuje lomené písmo s antikvou. Písmo se stalo minimalistickým prostředkem pro vyjádření zachycované doby. Designér se věnoval mnoha titulům popisujícím období 2. světové války. Například v knize *Osvětimská knihovnice*, která vyšla v roce 2013. Pecina (© 2018) na svém webu popisuje hledání grafické stylizace jako vyústění v knihu zabalenou do vězeňského oblečení. Poskládal vězeňské pruhované šaty s pomocí dalších rekvizit v knihu a výsledkem pečlivě připravené scény je fotografie. Dobře propojil obálku s předádkou, kde pokračuje s motivem pruhů.

Obr. 87 – Obálka (M. Pecina)

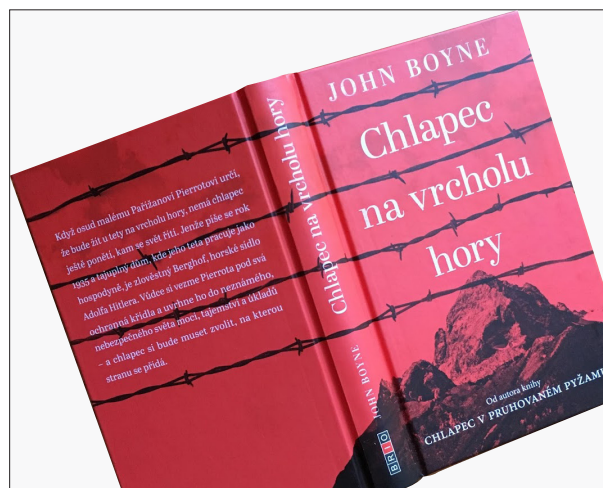
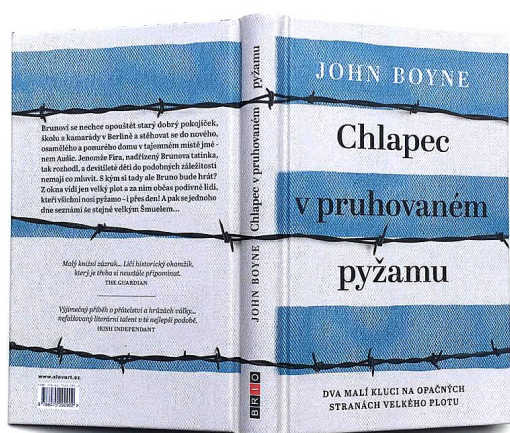

Obr. 88–89 – Podobný motiv obálek (vlevo design M. Peciny)

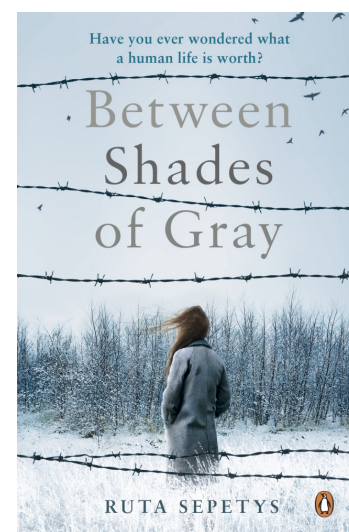
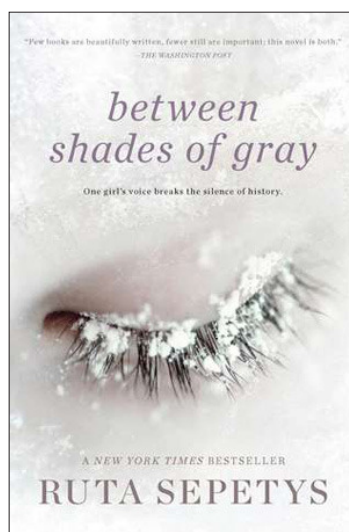
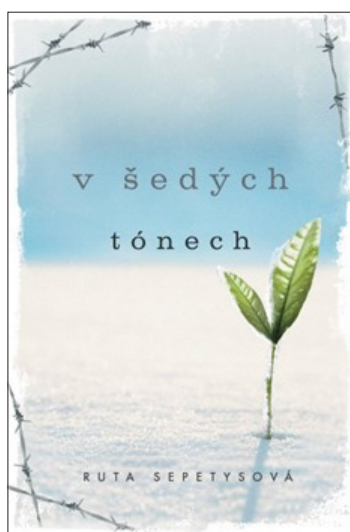
Porovná-li knihy s totožným motivem, tak nedosahují stejné kvality zpracování. Například na obálce knížky *Chlapec v pruhovaném pyžamu* chybí právě nadhled. Na obálce lze vnímat pouze fotografii. Jiné zpracování této knihy tvoří grafické stylizování vězeňské uniformy v jednoduché pruhy, ale způsob zpracování je výrazně volnější. Pruhy dotváří opět motiv ostnatého drátu.

Zde je tento motiv celkem ze správné příčiny. Důležitější je však propojení s dalším Boynovým titulem – Chlapec na vrcholu hory. Ačkoliv není motiv příliš osobitý, funguje velice dobře, obzvlášť jako spojovací prvek autorova díla. Výrazně rozdílné barvy pruhů a silná tloušťka napomáhá pohledově vytáhnout knihu z ostatní knižní produkce v knihkupectví.

Obr. 90–91 – Design knih Johna Boyna

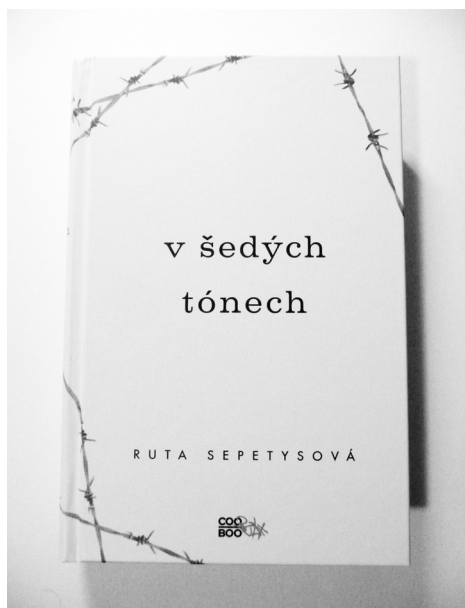
Na motiv ostnatého drátu bych chtěla ještě navázat hodnocením obálky titulu V šedých tónech spisovatelky Ruty Sepetysové vydané v roce 2017 v nakladatelství Cooboo. Papírový přebal bohužel neodráží kvalitu autorčina textu. Fotografie, i když lehce upravená v charakter akvarelu, působí fádne a nijak nevykračuje z řady dalších titulů. Na papírovém potahu knižních desek se velmi stroze uplatnil motiv ostnatého drátu a typografie, ale úderněji než na přezdobeném přebalu. Předšádky v podobě mapy podpořily obsah a mají částečně edukativní charakter. Text upravil sazeč v dobře čitelnou a příjemnou sazbu. Členění textu v mnohém připomíná Deník Anne Frankové a podobným způsobem odděluje dvě roviny textu – realitu a vzpomínky.

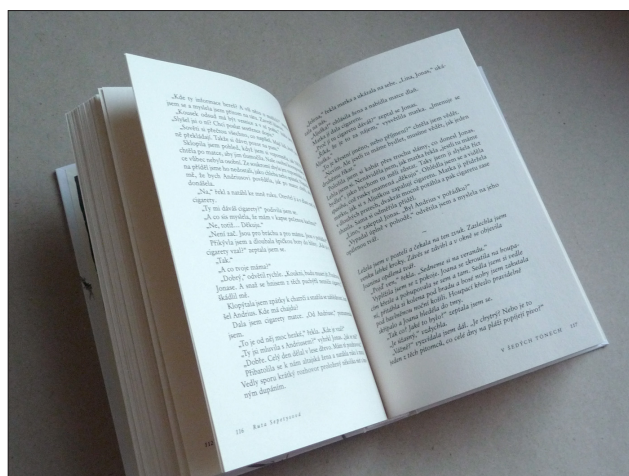
Obr. 92 – Popisované vydání

Obr. 93–94 – Další příklady obálek

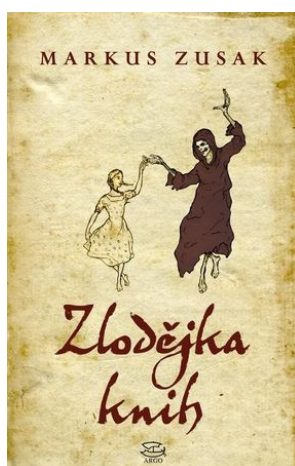

Obr. 95 – Potah popisovaného vydání

Obr. 96 – Ukázka sazby

Zůstanu-li ještě u knih současných autorů, nemohu nezmínit bestseller *Zlodějka knih* spisovatele Markuse Zusaka. Přes velký rozsah knihy se zpracování nevyhýbá ilustracím, které ideálně doplňují obsahovou část. Mám výhrady k podkladu přebalu představující zašlost a k nezajímavé centrální kompozici. Kreslený nápis na obálce, inspirovaný lomeným písmem, vhodně propojuje obálku s ilustracemi. Obrazový doprovod zachycující hlavně smrt podporuje obsahovou složku.

Obr. 97–98 – Obálka a ilustrace knihy *Zlodějka knih*

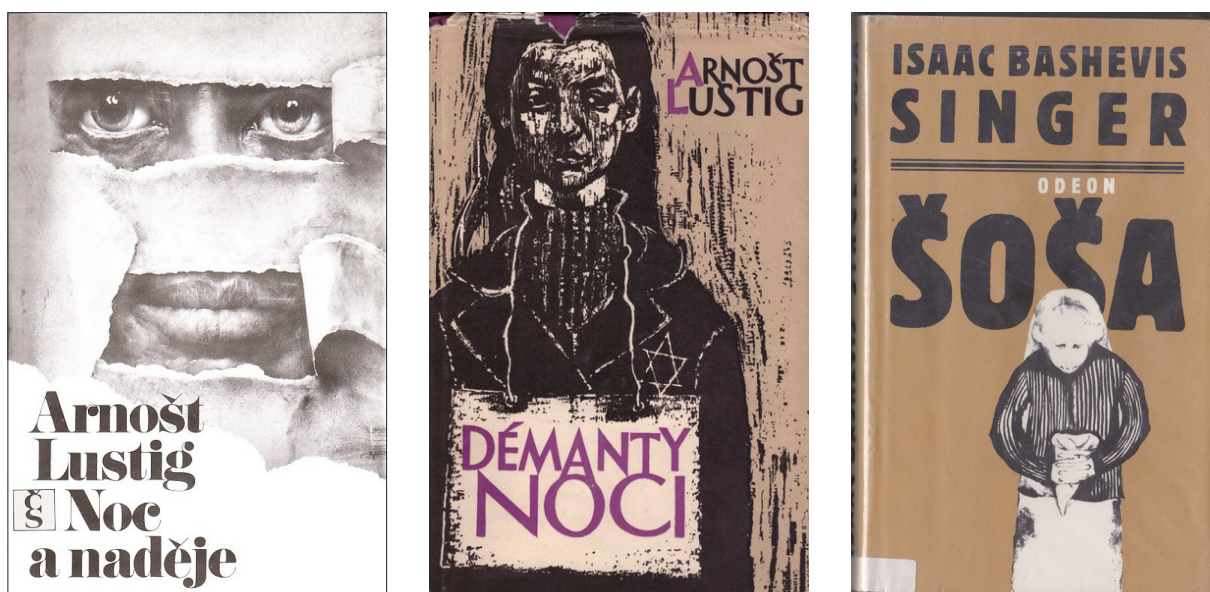

Obr. 99 – *Hodina tance a lásky*

Ráda bych ještě uvedla příklad knihy Pavla Kohouta – *Hodina tance a lásky*, která se věnuje období protektorátu a holocaustu. Přestože se grafikům nabízí mnoho tendenčních motivů (nacisté, Židé, Terezín, válka), ve většině zpracování vychází z poetičtějšího motivu – baletu. Hodnotila bych tento odklon od bojových motivů kladně, pokud by se *tanec* neobjevil již v názvu knihy. Z toho důvodu působí motiv prvoplánově, nicméně absenci originálnějšího nápadu zde kompenzuje čisté grafické zpracování a práce s významem barev.

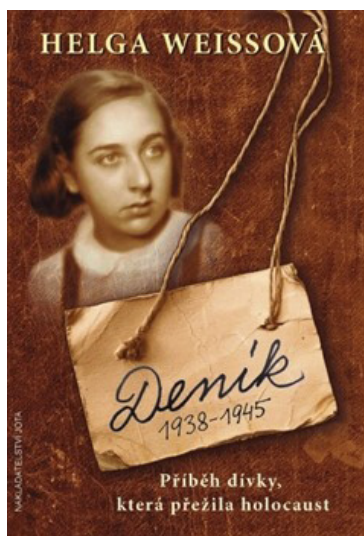
Knihy upravené v Čechách ve druhé polovině 20. století se liší svou úpravou od pozdějších či současných obálek především využitím kresby nebo drobnějších děl realizovaných komorními grafickými technikami. Knižní design tohoto období bych kvalitou přirovnala ke slavným divadelním a filmovým plakátům z šedesátých let, protože nejvýraznější knižní obálky by obstály právě jako plakáty. Umělci té doby nemohli volně vystavovat, proto se obrátili k užité grafice, kde jim byla ponechána volnost. Svou roli v tom jistě sehrály také existenční potíže. Knižní úpravu navrhovali význační českoslovenští malíři, sochaři, typografové nebo architekti. Abstrakce se tak v dekorativní podobě mohla uplatnit i v době, kdy byl československým oficiálním uměním socialistický realismus. Stejně tak se povznesla úroveň sazby (Janská, Staňková, a Císler, 2012).

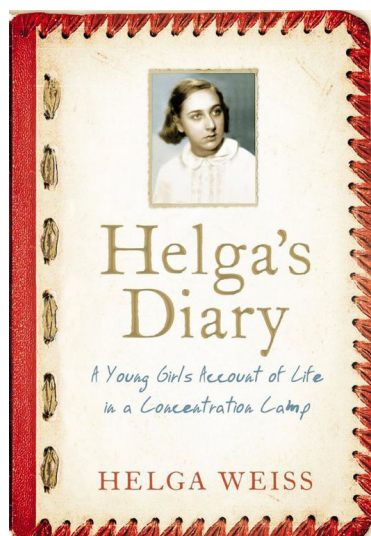
Obr. 100–102 – Obálky knih s tematikou holocaustu

4.1.3 Porovnání grafické úpravy dalších deníků

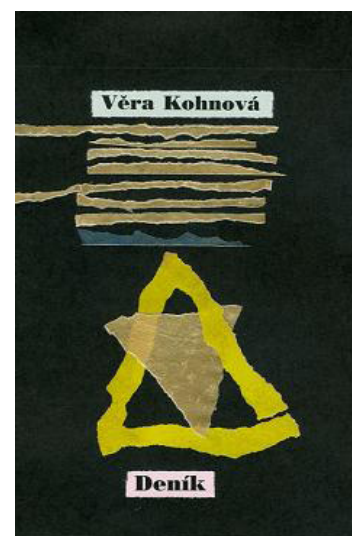
Deník Anne Frankové není rozhodně jediným zachovaným a vydaným deníkem oběti holocaustu. Mnoho přeživších vydalo své vzpomínky a zážitky knižně. Vydaly se ale i deníky těch, kteří se nedočkali konce války. Záznamy byly často doprovázeny kresbami. Psaním deníků autoři riskovali vlastní i cizí životy. Také Anne Franková používala krycí jména pro reálné postavy svých záznamů, když chtěla zmírnit případné následky po odhalení úkrytu. Deníky i výtvarná díla vytvořená za války, ba přímo v koncentračních táborech, vynikají výbornými kvalitami. Kresby působí zpravidla bezprostředně, když zachycují běžné okamžiky, ale odehrávající se ve zvrácené době. V koncentračních táborech také končila kulturní elita společnosti. Stejně tak jsou deníky a kresby obyčejných lidí i dětí důležitým svědectvím traumatického období. V dospělosti tyto zážitky autoři přenášeli právě do různých oblastí umění, muzejnictví nebo do humanitární a osvětové činnosti.

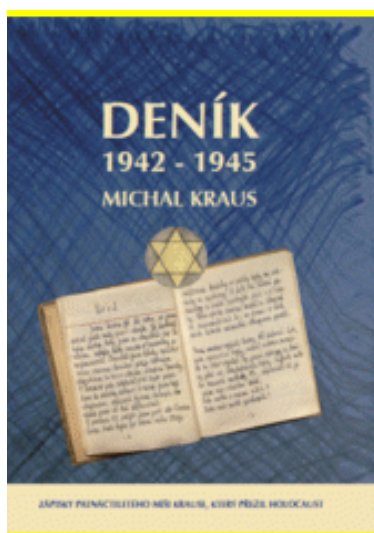
Obr. 103

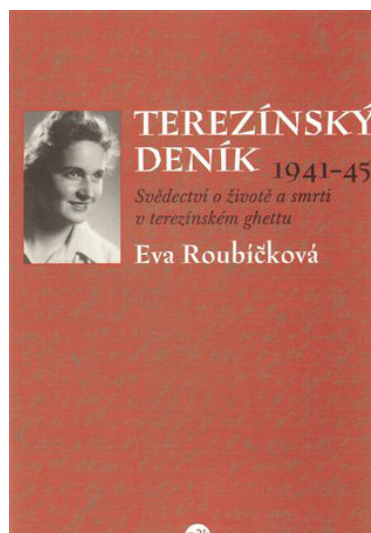
Obr. 104

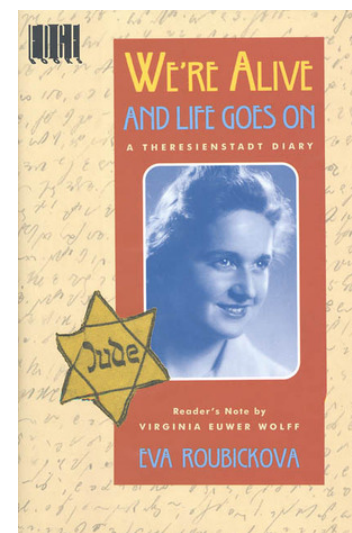
Obr. 105

Obr. 106

Obr. 107

Obr. 108

Příklady obálek jiných deníků nijak nevybočují z řady. Výjimku tvoří například úprava obálky Deníku Věry Kohnové, která pracuje s tradičním motivem Davidovy hvězdy. Estetická stránka ale výrazně převyšuje obálky ostatních deníků. Deník Helgy Weissové (Hoškové) jsem zmínila již v kapitole popisující pobyt a tvorbu dětí v Terezíně. Úpravci této knihy opět upřednostňují fotografie z archivu autorky před originálnější grafickým pojetím. V dalších ukázkách nacházíme znovu využití původních rukopisů jako grafického prvku v pozadí. Tento trend můžeme sledovat také v úpravě obálek Deníku Anne Frankové. V obecné rovině lze vnímat tyto obálky jako neodpovídající ve vztahu ke kvalitě obsahu a kresbám. Kresby Helgy Weissové z Terezína nebo Michala Krause jsou sráženy úrovní vnější úpravy knihy.

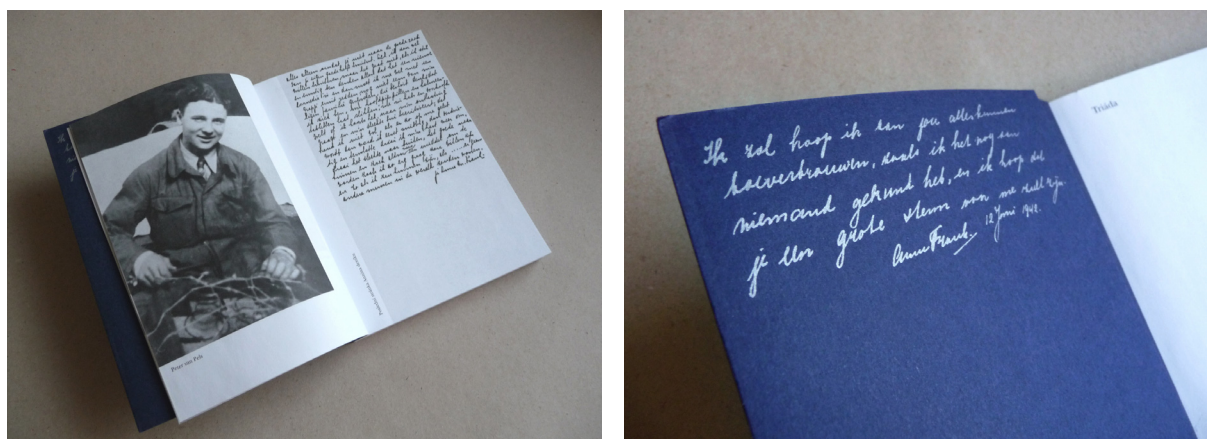
4.2 Úprava nejnovějšího českého vydání Deníku

Nejprve zhodnotím grafické zpracování nejnovějšího českého vydání z roku 2014 (jeho 5. vydání v nakladatelství Triáda), ze kterého vycházím i v literárním rozboru díla. Představené vydání mi posloužilo jako východisko pro vlastní grafickou úpravu. Před vlastním komplexním designem jsem se tak mohla soustředěně zabývat již realizovaným zpracováním. Knihu v této podobě jsem za několik dní celou přečetla. Tím jsem si vyzkoušela její funkčnost v roli běžného čtenáře, přičemž jsem si ujasnila svou představu na ideální podobu Deníku.

Obr. 109–110 – Obálka a přebal Deníku

Knih v rozsahu 264 stran byla svázána měkkou vazbou V4 se záložkami. Formát knižního bloku je 145 × 190 mm. Záložky (klopy) dosahují netradičně téměř až ke hřbetu. Obálku z příjemného strukturovaného papíru modré barvy doplňuje papírový přebal nízké gramáže. Formát přebalu je kratší než formát knižního bloku, takže přebal nezakrývá celou obálku – základní údaje o knize čtenář stále vidí a nemusí se opakovat na přebalu. Na přední straně byla použita fotografie autorky, která pokračuje přes hřbet. V něm se opakuje jméno autorky a název knihy. Zadní strana obsahuje čárový kód a stručný text o okolnostech vydání Deníku. Přebal se po přečtení textové

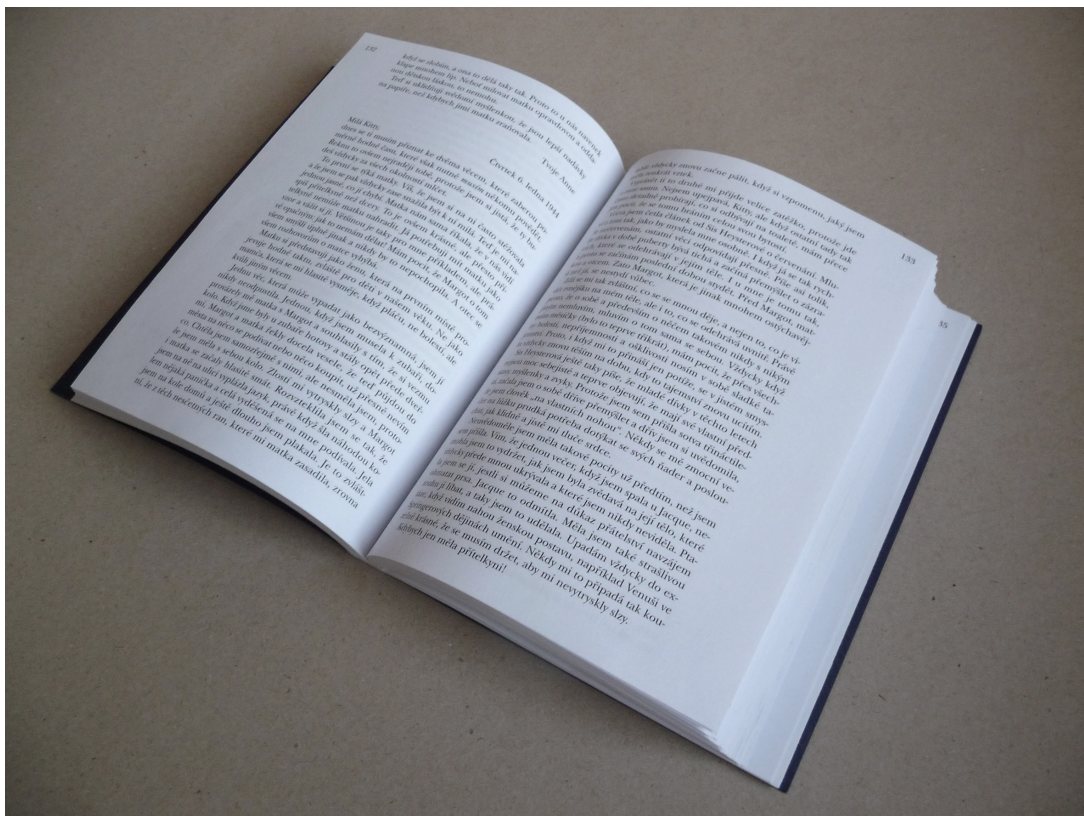

Obr. 111–112 – Úvodní části knihy

části stává nepraktickým, slabý materiál se navíc rychle ničí. Základní funkci však splnil již při koupi knihy i před začátkem četby.

Přední záložku zdobí potisk stříbrnou barvou, jedná se o rukopis prvního záznamu v deníku. Hřbet 14mm tloušťky obsahuje jméno autorky, název knihy a nakladatelství. Pro sazbu i obálku zvolil úpravce font New Baskerville v jeho základním a jednom vyznačovacím řezu. Vhodně zvolená přechodová antikva usnadňuje četbu. Stupeň písma i proklad celkem dobře koresponduje s potřebami cílové skupiny čtenářů.

Obr. 113 – Dvoustrana posledního českého vydání Deníku

Umístění sazební obrazce na stránku není vyvážené. U hlavy i paty sazba nedýchá a textové pole je nebezpečně blízko u okraje stránky. Datace doprovázející záznam není dostatečně oddělená od textu. Šířka sazební obrazce je dobrá, včetně nastavení odstavcových zarážek. Zvláště působí velké okraje vně knihy, grafik je využil pro paginaci. Výhodou volného místa může být pohodlné držení knihy. Dodatky doplňující některé záznamy jsou odlišené kurzívou, bývají kratšího rozsahu a nenarušují soudržnost sazby. Sazbu úpravce příliš nečlenil a nechal text plynout, nijak neodlišil ani sazbu tiráže. Sazba obsahuje několik typografických chyb, zejména sirotky a vdovy. V tak komplikované sazbě, s častými a krátkými odstavci, je to skutečně obtížné. Použitý formát knihy vytváří iluzi originálního deníku. Za těchto okolností bych ale očekávala důslednější spojení s originálem. Kniha obsahuje v úvodní části fotografie rodiny Anne Frankové a portrét Petera van Pelse. Černobílé fotografie doplňuje poslední stránka se záznamem z původního deníku.

Obr. 114 – Ukázka dvoustrany monografie Anne Frankové

Jako jeden z mnoha čtenářů bohužel postrádám příjemný pocit při sledování dvoustrany. Zejména kvůli sterilnímu bílému papíru působí dvoustrana také příliš chladně. Uvedu cenu knihy, která k 18. listopadu 2017 činí 296 Kč (u nakladatele 236 Kč).

Při hodnocení úpravy knihy musím přihlídnout k problému jednotného řešení knihy podléhajícímu systému úpravy celé edice Delfín. Tím závisí koncept na nastavení úpravy většího množství knih. Jednotlivé řady edice Delfín propojuje grafická úprava, podobný žánr, téma nebo jiná vnější podobnost (Triáda, © 2018). Ve své teoretické práci vycházím také z monografie Anne Frankové, která je 149. svazkem uvedené edice. Proto mohu porovnat úpravu těchto dvou knih. Novější kniha sice využívá stejný font pro základní text, ale titulky, poznámky, paginace nebo obsah je sázen z písma John Sans. Úpravce využil vnější okraje knihy pro umístění poznámek. Do volného prostoru navíc často zasahují fotografie. Menší stupeň písma oproti Deníku zjemnil výsledný dojem ze sazby.

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 GRAFICKÁ ÚPRAVA DENÍKU ANNE FRANKOVÉ

V navrhování vlastní knižní úpravy Deníku Anne Frankové vycházím z poznatků získaných při vypracování teoretické části bakalářské práce. Cílovou skupinou čtenářů je mládež (od třinácti let), ale hlavně dívky. Přesto ponechávám neutralitu v ilustracích a vyhýbám se zbytečnému omezování okruhu čtenářů. Deník Anne Frankové si vydobyl své místo mezi další literaturou, a tak stále ještě nepotřebuje extrémní propagaci. Obálka proto nemusí hýřit množstvím barev, přesto je potřeba nalézt nový způsob představení příběhu.

5.1 Koncept

Knižní úpravu Deníku jsem založila na prostém konceptu – musí odpovídat kvalitě textu. V ilustracích jsem se postupně oprostila od nadbytečné popisnosti a zaměřila se na vyjádření emocí a nálad. Nejvíce jsem v textu cítila depresi, strach, samotu nebo hněv, ale i lásku. Všechny tyto emoce se rychle střídají. V určitých obdobích převládají ty negativní, odpovídající nebezpečí. Popisnost se v ilustracích objevuje, ale vždy potlačena. Zásadní je v nich atmosféra. Před kreslením bylo důležité napojit se na autorku. Ztotožnit se s ní, ale neukrást jí její příběh. Na základě porozumění textu jsem později nemusela knihu stále otvírat, ale postupně jsem znala události tak, že jsem kreslila jako podle vlastních vzpomínek. Často jsem si vybavovala přímo pocity, ty mi také pomáhaly ve výběru scén k ilustrování.

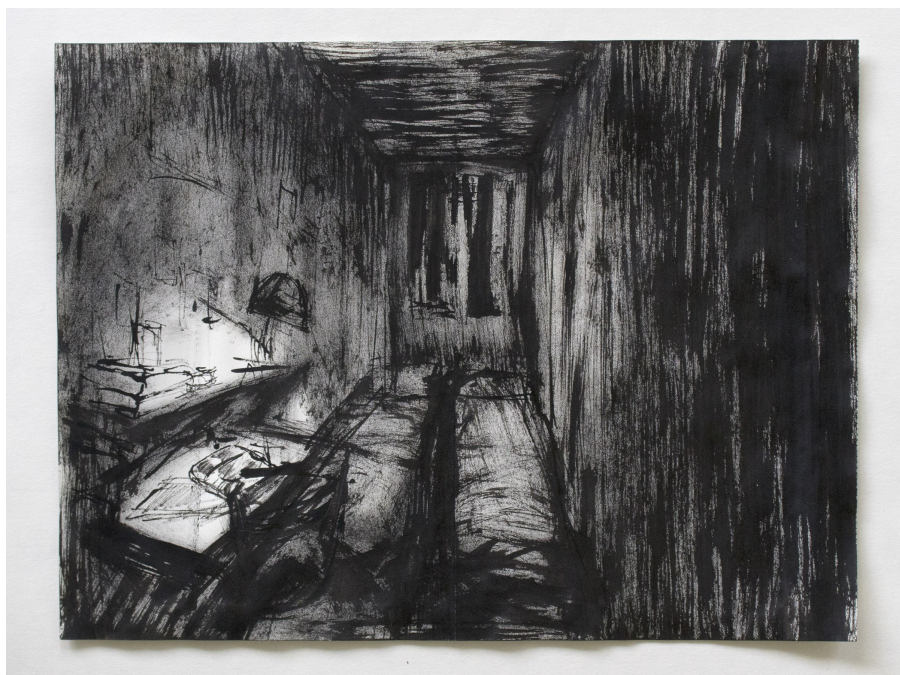
Obr. 115 – Anne sleduje lidi na ulici

Některé motivy jsou specifické tím, že se nepojí jen s jedním zápisem nebo jsou mnohoznačné. Např. v kresbě s deštníky pozoruje Anne obezřetně chodce na ulici. Atmosféra je ponurá, kresba spíše neostrá. Banální motiv jsem kreslila s myšlenkou na transport Židů pochodující středem mimo chodník, také se vzpomínkou na odchod Frankových do úkrytu v letním dešti nebo jsem

si představila frontu lidí s deštníky před Anne Frank House. Často jsem si k ilustrování vybírala banální motivy, které odlehčily těžké téma. Také zamilované pasáže jsem spíše vynechávala nebo je zpracovala nefigurativně. Důležitou roli mají kočky, které jsou symbolem domova a lásky.

5.2 Ilustrace a technika

Černá barva se stala hlavním pojítkem v nesourodých kresbách. Kromě barvy spojuje ilustrace kresba šelakovou tuší, ať už komponovaná lineárně, plošně nebo v kombinaci. Kresby spojuje i zachování totožného měřítká při jejich reprodukování tak, aby se síla tahu shodovala. Nesourodost v kresbách podtrhuje rozdílnost emocí a nálad, která udržuje čtenářovu pozornost. Dramatické situace se střídají s popisem všedních i úsměvných aktivit. Soustředila jsem se na podtrhnutí prožívaných pocitů. Např. popisnost zobrazovaného pokoje zahaluje tma, kterou rozbíjí světlo lampičky. Ta obrací pozornost čtenáře k psacímu stolu. Tísňivý pocit ze společného bydlení Anne se starším protivným mužem navozují optickým zúžením pokoje.

Obr. 116 – Pokoj Anne a Dussela (a jejich souboj o stůl)

Zachycování přesné podoby postav by vrátilo zpět k popisnosti, proto jsem zvolila expresivnější přístup. V začátcích jsem si prošla přesným vykreslováním podob. Mohla jsem tak vycházet ze zkušeností a pokusit se zachytit pouze typické rysy nebo pozice. Reálnější podobu nalezneme jen v portrétu Otto Franka, který je pro Anne nejdůležitější z rodiny. Pomáhala jsem si také zobrazováním figur zády nebo zakrýváním obličeje vlasy. Všechny tyto poznatky změnilly původní koncept, který se opíral o převážně figurativní přístup. Ten by také špatně vyjádřil pocit samoty. Příběh si vyžádal doplnění o další motivy tvořící kontrast mezi stránkami. Potřebovala jsem zobrazit pocit člověka, ale ne jeho samotného, viděnou věc, ale už ne pozorovatele. Čtenář potřebuje mít prostor pro představivost a příliš časté zobrazení hlavní postavy omezuje ztotožnění se s ní.

Obr. 117 – Annina babička

Obr. 118 – Otto Frank

5.2.1 Cyklus leptů Deník Anne Frank

Původně pro ilustrace zvolená technika leptu se stala okrajovou záležitostí. Zmiňovaná nesourodost v motivech a střídání plošných a lineárních ilustrací se špatně přenáší do vybrané techniky. Dalším přenosem motivu na tiskovou desku a následným tiskem na papír výrazně ztrácela proti kresbám na síle a bezprostřednosti.

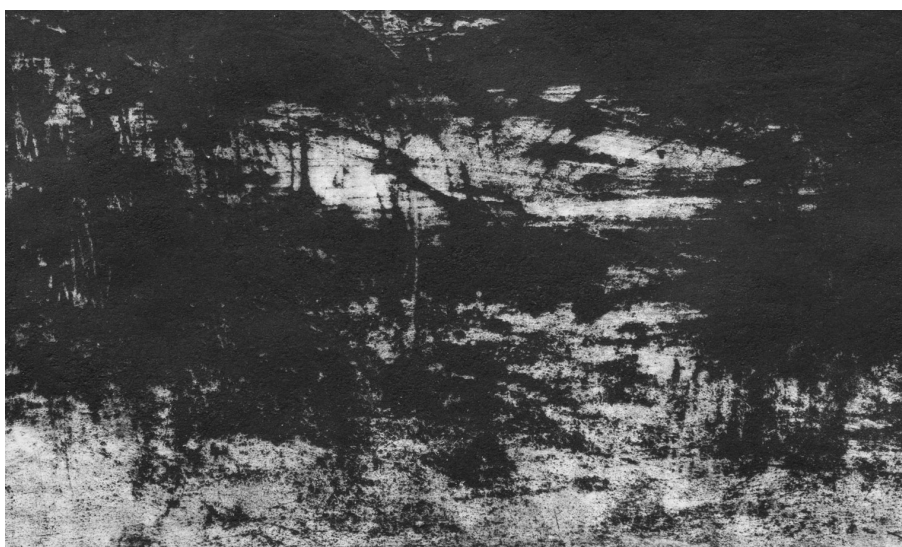

Obr. 119 – Anne s kamarádkami (lept)

Ilustracím předcházely Cyklus leptů Deník Anne Frank, který odstartoval práci na knize s ročním předstihem. V tomto stádiu jsem mohla začít přečtením příběhu a jeho pochopením. V průběhu práce jsem objevila tvorbu Käthe Kollwitz, která mi byla inspirací. Přestože se lept nakonec realizoval pouze pro předsádku, nijak to neubírá na jeho významu. Právě prostřednictvím cyklu jsem začala hledat ten správný vyjadřovací jazyk.

Na ofsetové tiskové desky jsem kreslila špejlí (nebo jejich svazkem) namáčenou v leptadle (chlorid železitý – FeCl_3), takže se grafické listy přibližovaly přípravným kresbám. Ve druhém případě jsem využívala široké štětce, které vytvářely větší plochy. Vybírala jsem poničené a hrubé štětce, a tak jsem mohla zachytit rasantnější přechody mezi různě leptanými plochami. Tvořila jsem bez předkresleného motivu na hliníkové desce tak, aby ilustrace působily expresivně. Z nepřesností se stal podstatný záznam právě hledaného výrazu. Tento systém jsem zúročila v pozdějších kresbách.

Obr. 120 – Ukázka struktury tisku (výřez ze zadní předsádky)

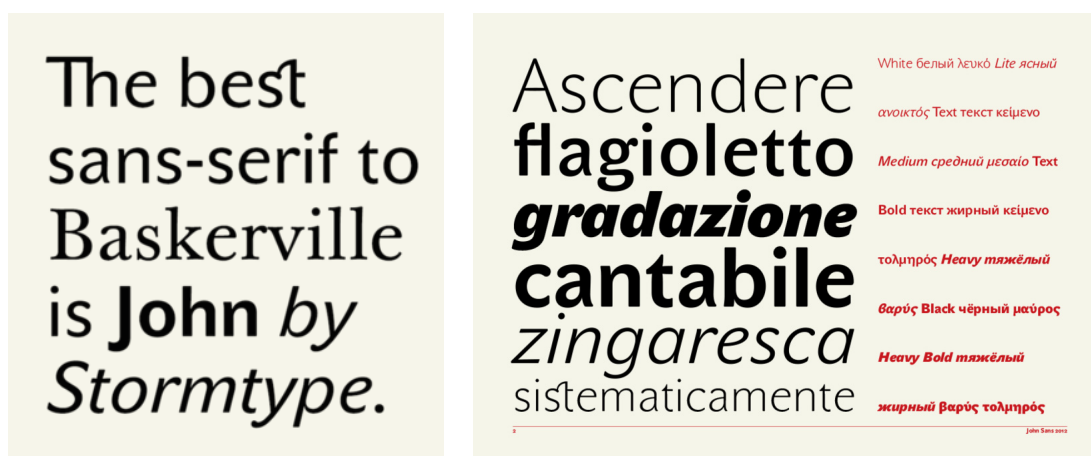
5.3 Formát a sazba

Formát knihy je inspirovaný osvědčenými formáty knih, přesto proporce vyhovují potřebě většího prostoru pro rozměrnější ilustrace a množství textu. Formát knižního bloku je 142×208 mm. Sazební obrazec je umístěn na dvoustraně podle ověřených pravidel – blíže ke hřbetu. Pro komfort čtenáře různého věku jsem zvolila dodržování řádkového i stránkového rejstříku.

Rukopis je natolik ikonický, že jsem se nesnažila přivlastnit si deník výrazným autorským zpracováním sazby. Nemohla jsem z cizího deníku vytvářet deník vlastní. Naopak jsem ke zpracování přistupovala jako ke splněnému přání autorky na vydání knihy. Vyhnula jsem se napodobování ručního písma nebo používání Annina rukopisu. Svou představivost jsem zaměřila na ilustrace, ve kterých se Anne podle svých slov cítila velmi slabá.

5.3.1 Písmo a hierarchie textu

Po mnoha zkouškách jsem pro sazbu celé knihy vybrala bezpatkový font John Sans od Františka Štorma (Storm Type Foundry), který byl částečně inspirovaný Baskervillem. Stává se tak jednou z mnoha moderních alternativ tradičního písma pro delší textové celky. Je natolik tradiční, aby se dobře četl a působil důstojně, ale natolik současný, aby splňoval soudobé požadavky na čtení a vizuální úroveň. Jeho výraz vhodně doplňuje ilustrace, ale zároveň nestrhává pozornost. Tradiční patková písma by působila příliš vážně k vážnému tématu knihy. Není nutné zatěžovat i sazbu takovou tíhou, která by nakonec zatěžovala zase jen čtenáře.

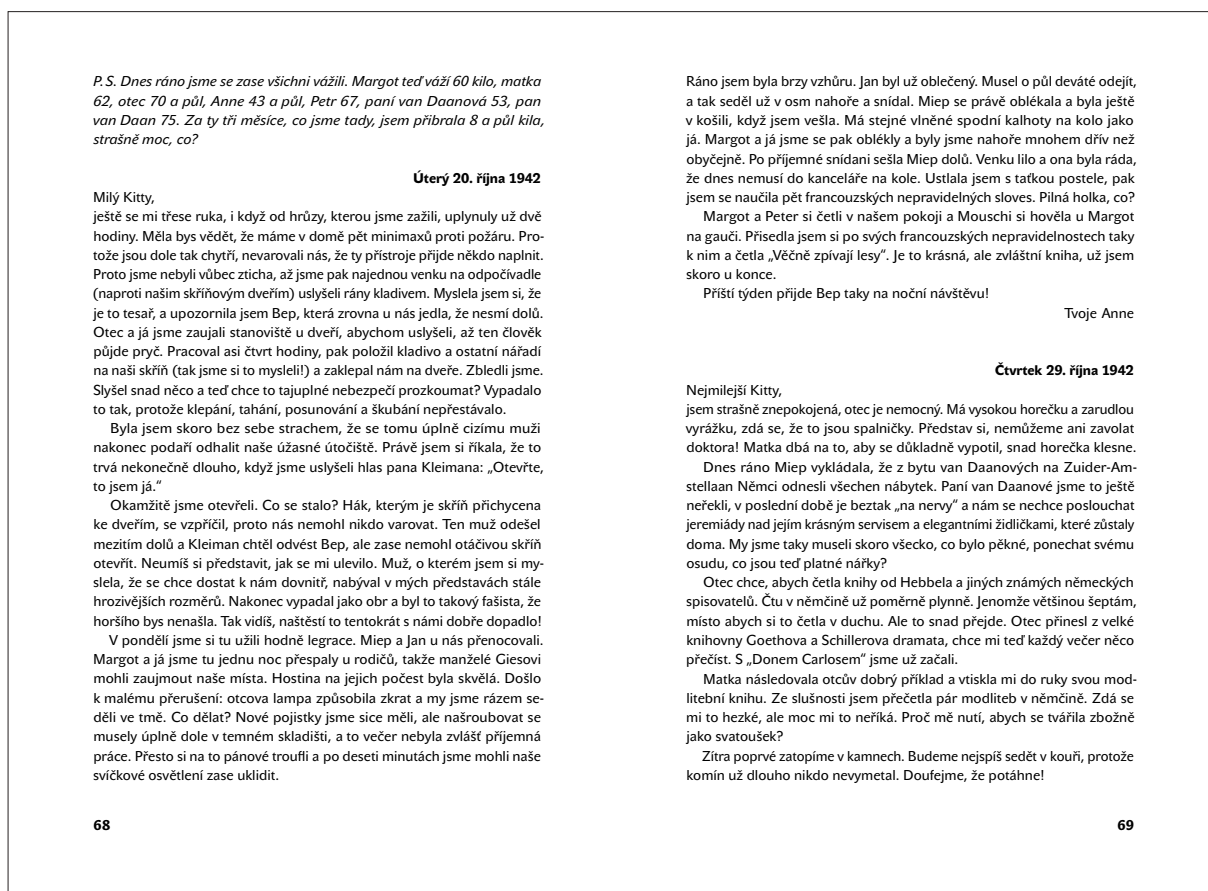

Obr. 121–122 – John Sans od Františka Štorma

Font obsahuje mnoho kvalitně navržených řezů, zejména příjemnou kurzívu. Četnost řezů hraje důležitou roli v komplikovaně členěných rukopisech. Deníkové záznamy jsou téměř vždy doplněny datem, oslovením, podpisem a dodatky. Dále se objevují básničky i další typy textu. Všechny tyto svébytné textové části narušují jednotu sazby. V nastavení sazby jsem hledala rovnováhu mezi dostatečným oddělením textových celků a zároveň jejich sjednocením tak, aby nedošlo k rozbití sazby. Vyzkoušela jsem oddělování záznamů grafickými prvky (linky, pomlčky), které se v tak komplikované sazbě, navíc ilustrované knize, příliš neosvědčily. Zvolila jsem oddělování pouze různým odsazením podle zakončení a začátku záznamů.

Pecina (2017, s. 119) píše: „Tučný řez textového písma do beletrie nepatří, protože rozbíjí plynulý obraz vysázeného textu; pokud se v románu objeví, je to zpravidla neklamným znamením, že sazbu navrhoval diletant.“ Tučný řez jsem přesto použila, pro datum a texty v úvodní části knihy, kde je kombinuji s kurzívou. Nejedná se o narušení textu jako takového, ale zvýraznění již oddělených slovních spojení. Datum zde funguje jako vodítko v orientaci čtenáře, protože zastupuje názvy kapitol. Pro označení dodatků jsem zvolila verzálky menšího stupně. Samotný text tak pokračuje na stejné úrovni základního, ale čtenář je upozorněn na pozdější připsání samotnou autorkou nebo editory. Pro *post scriptum* jsem naopak zvolila výraznější kurzívu. Pro básničky jsem postupovala stejným způsobem, ale upozornila jsem na ně větším odsazením. Komplikovanost

struktury textu podtrhuje používání vysvětlivek. Umístila jsem je k patě stránek, vysázené o dva stupně menším písmem základního řezu.

Obr. 123 – Dvoustrana z Deníku

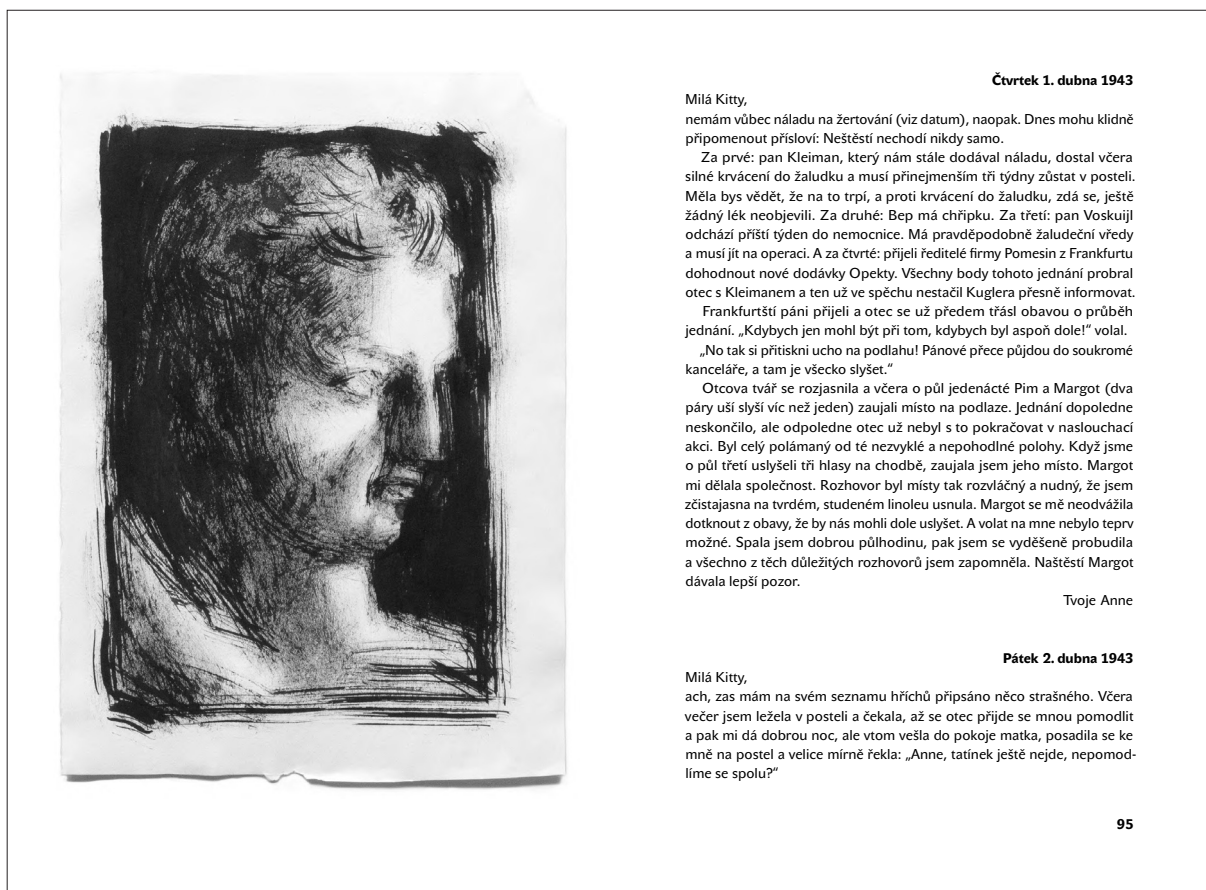
5.3.2 Integrace obrazu a textu

V knize převládají dvoustránkové nebo celostránkové ilustrace, ve kterých se lépe uplatňuje velkorýsá kresba. Některé motivy mají vykryté pozadí a poté jsou zasazeny mezi text. Jindy je kresba nafocena a syrově vložena na stránku, a tím vhodně podtrhuje styl ilustrací i deníkový princip. Často ilustrace předchází záznam, zvolila jsem tento způsob pro podpoření deníkového způsobu psaní. O událostech Anne psala se zpožděním i několika dnů. To jsem znázornila prokládáním prázdných stránek právě v případě dlouhého odmlčení autorky nebo podle smyslu záznamů. Čtenář je tak v napětí, co se vlastně stalo.

Obr. 124 – Anne Franková

Čtvrtek 1. dubna 1943

Milá Kitty,
nemám vůbec náladu na žertování (viz datum), naopak. Dnes mohu klidně připomenout přísloví: Neštěstí nechodí nikdy samo.

Za prvé: pan Kleiman, který nám stále dodával náladu, dostal včera silné krvácení do žaludku a musí přinejmenším tři týdny zůstat v posteli. Měla bys vědět, že na to trpí, a proti krvácení do žaludku, zdá se, ještě žádný lék neobjevili. Za druhé: Bep má chřipku. Za třetí: pan Voskuijil odchází příští týden do nemocnice. Má pravděpodobně žaludeční vředy a musí jít na operaci. A za čtvrté: přijeli ředitelé firmy Pomesin z Frankfurtu dohodnout nové dodávky Opekty. Všechny body tohoto jednání probral otec s Kleimanem a ten už ve spěchu nestačil Kuglera přesně informovat.

Frankfurtští páni přijeli a otec se už předem třásl obavou o průběh jednání. „Kdybych jen mohl být při tom, kdybych byl aspoň dole!“ volal. „No tak si přitiskni ucho na podlahu! Pánové přece půjdou do soukromé kanceláře, a tam je všechno slyšet.“

Otcova tvář se rozjasnila a včera o půl jedenácté Pim a Margot (dva páry uší slyší víc než jeden) zaujali místo na podlaze. Jednání dopoledne neskončilo, ale odpoledne otec už nebyl s to pokračovat v naslouchací akci. Byl celý polámaný od té nezvyklé a nepohodlné polohy. Když jsme o půl třetí uslyšeli tři hlasy na chodbě, zaujala jsem jeho místo. Margot mi dělala společnost. Rozhovor byl místy tak rozvláčný a nudný, že jsem zčistajasna na tvrdém, studeném linoleu usnula. Margot se mě neodvážila dotknout z obavy, že by nás mohli dole uslyšet. A volat na mne nebylo teprve možné. Spala jsem dobrou půl hodinu, pak jsem se vyděšeně probudila a všechno z těch důležitých rozhovorů jsem zapoměla. Naštěstí Margot dávala lepší pozor.

Tvoje Anne

Pátek 2. dubna 1943

Milá Kitty,
ach, zas mám na svém seznamu hříchů připsáno něco strašného. Včera večer jsem ležela v posteli a čekala, až se otec přijde se mnou pomodlit a pak mi dá dobrou noc, ale vtom vešla do pokoje matka, posadila se ke mně na postel a velice mírně řekla: „Anne, tatínek ještě nejde, nepomodíme se spolu?“

95

Obr. 125 – Dvoustrana z Deníku

5.4 Obálka a předsádky

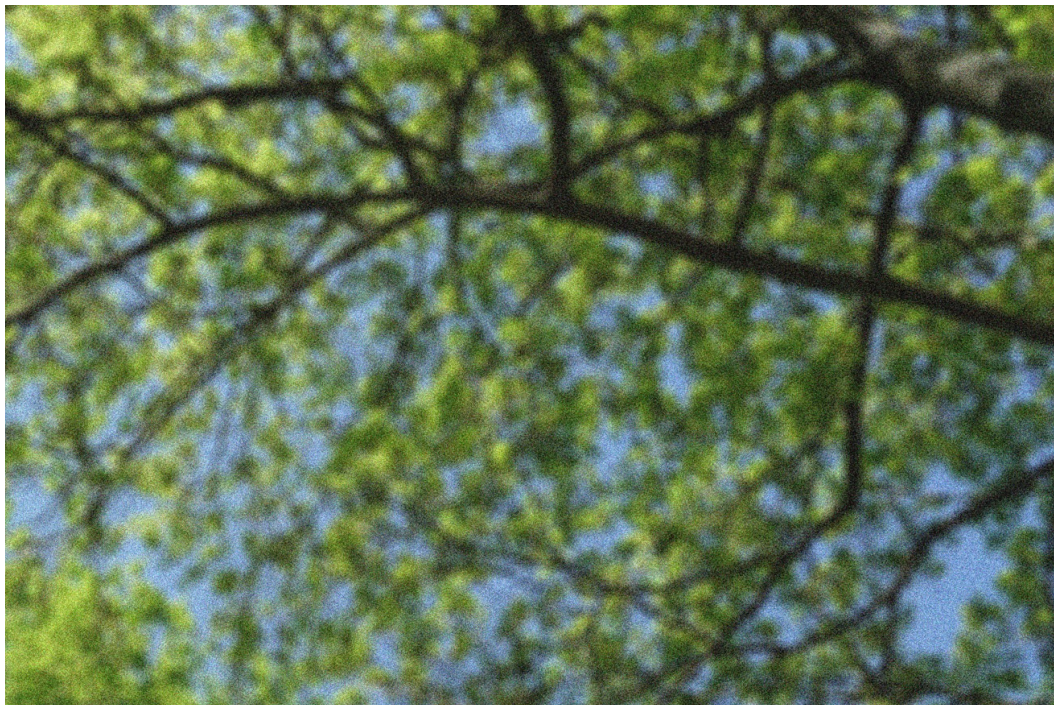
Techniku leptu, která se ukázala jako nevhodná pro některé motivy, jsem přesměřovala k předsádkám. Zde naopak pomohly abstrakci a větší dramatičnosti. Deník nemá žádný obsah, čtenář se dostává rychle k prvním zápisům. Proto jsem potřebovala rozvolnit vstupní část Deníku. Z toho důvodu jsem rozepsala letopočet, jméno autorky a název knihy na samostatné stránky, a tím se rozšířily úvodní strany.

Navrhování obálky završilo celkovou grafickou úpravu. Záměrně jsem obálku nechala jako odpověď na vnitřní úpravu. Ačkoliv na obálce měla být použita některá z nekonkrétních kreseb nebo lept, ukázalo se lepší pracovat pouze s typografií, materiálem nebo fotografií. Nabízela se technika slepotisku, vytvářející cejch všech Židů nebo epitaf. Obálka by mohla být podpořená natíranou ořízkou, ale to by vedlo možná příliš brzy k zatížení čtenáře a prozrazení silného životního příběhu.

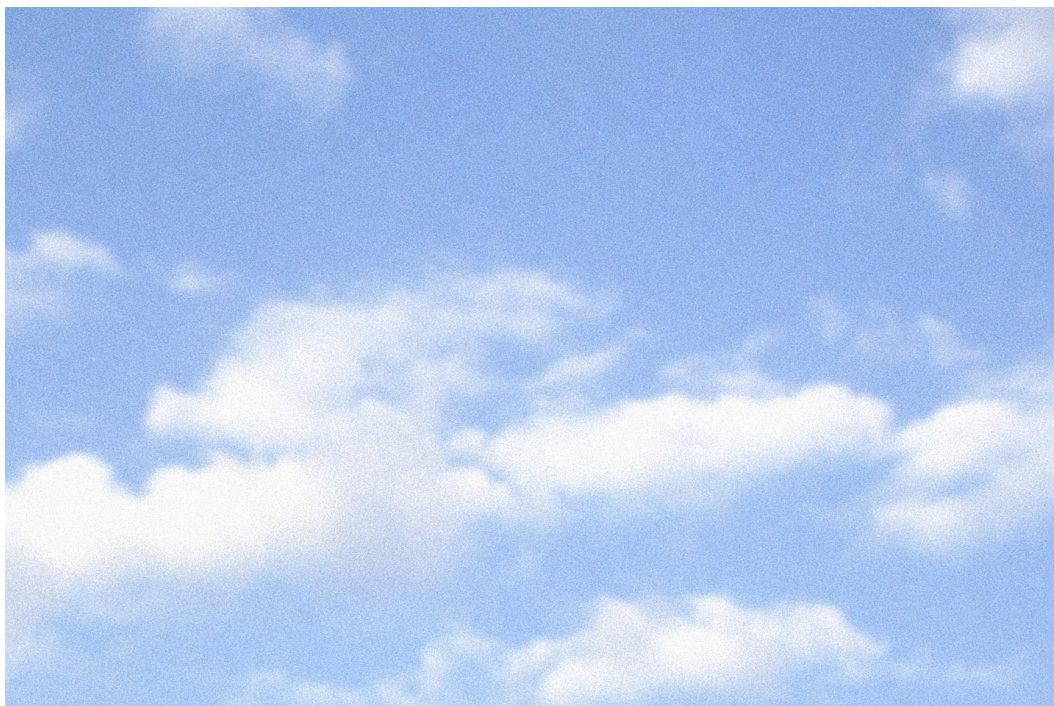
Výsledná podoba obálky zrcadlí Anninu touhu po přírodě, čerstvém vzduchu, volnosti a Bohu. Obyčejný motiv přírody a stromu s průhledem k nebi představuje obyčejný život, který je pro hlavní hrdinku nedosažitelný. Naivní motiv oblohy navazuje na přírodu na obálce a postupně vede čtenáře k prvním textům. Proti tomu přechod mezi předsádkou a zadní deskou obálky

je výrazným skokem mezi úkrytem a svobodou. Rozdíl mezi oběma světy zdůrazňuje barevné provedení potahu obálky. Kontrast zesiluje rozdílností technik, protože motiv stromů i oblohy vychází z fotografie. Obě fotografie prošly drobnou postprodukcí.

Obr. 126 – Ukázka návrhu obálky (výřez)

Obr. 127 – Ukázka návrhu přední předsádky (výřez)

5.5 Instalace

Důležitou součástí celé práce je správné prezentování knihy. Představila jsem si dřevěný rám okna bez výplně, zavěšený na stěně. Okno bylo pro Anne tím jediným spojovníkem s vnějším světem a hlavě přírodou. I tak málo bylo jí a ostatním obyvatelům zadního domu většinou odepřeno. Výstavní prostor bez oken nebo půda by tuto myšlenku podpořily. Klasickou rekvizitou pro představení knihy je stůl, v tomto případě zásadní. Ke stolu by byla v ideálním případě postavena židle. Tím bych zajistila větší klid a pohodlí ke čtení nebo jen listování knihou.

S přibývajícimi kresbami a změnami v přístupu jsem musela přemýšlet jak představit jednotlivé ilustrace i nepoužité kresby. Mohla jsem zavěsit kresby a grafiky na stěnu, nahodile jako si Anne s Margot vylepily fotografie na stěny svého pokoje. Také bych je mohla položit na stůl, bednu, apod. Není ale vhodné shazovat si výslednou práci méně zdařilými kresbami ze začátku pracovního procesu, zároveň by ale právě bez nich nemohly vzniknout konečné ilustrace. Je tu ale možnost svázat tyto kresby provázkem do několika stohů podle tématu, doby vzniku nebo formátu. Na prezentaci by tak byly přítomny.

Nejdůležitější při prezentaci Deníku je však představit ho jako hlavní a výsledný objekt, nikoliv knihu schovat za přemíru doprovodných materiálů. Za zvážení stojí, zda-li prezentovat jeden nebo více výtisků. S více výtisky může být komise více zapojena do prezentace, ale možná bude kniha v jednom exempláři účinně dominovat v prostoru.

ZÁVĚR

V teoretické části bakalářské práce jsem se podrobně zabývala osudem Anne Frankové a její rodiny. Přiblížila jsem okolnosti zachování deníku Miep Giesovou a její roli v životě Otto Franka. Život autorky jsem sledovala v širších historických souvislostech. Rozebrala jsem Deník po literární i obsahové stránce. Na základě všech zjištěných skutečností jsem si určila cílovou skupinu čtenářů, kterou tvoří především mládež.

Práci jsem obohatila o převážně obrazové nahlédnutí do sochařského ztvárnění Anne Frankové. Tím jsem nepřímo sledovala problematiku důstojného zobrazování významných osobností ve veřejném prostoru.

Od literárního rozboru směřoval můj zájem k úpravě nejnovějšího českého vydání Deníku. Mezičlánkem se stala analýza grafické úpravy obálek dalších vydání knihy. V obsáhlé kapitole jsem si uvědomila rozsah odborných požadavků, které musím ve vlastním zpracování knihy zohlednit. Např. správný formát knihy, sazební obrazec, výběr písma, papíru a dalších materiálů, nebo jak pro čtenáře ideálně oddělit více rovin textu. Při navrhování vlastní knižní úpravy jsem si potvrdila, že je možné tuto knihu ilustrovat. Možná ze stejných důvodů, z jakých v současnosti vznikají komiksová zpracování Deníku (úbytek dětských čtenářů). Zjednodušování a degradace textu však není řešením. Pro děti jsou ilustrace vhodné, ale pouze občasný obrazový doprovod více respektuje text Anne Frankové, který je zde oproti komiksu netknutý.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAUMAN, Zygmunt, 2003. Modernita a holocaust. Praha: Sociologické nakladatelství. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-23-7.

BEZDÍČKOVÁ, Erika, 2010. Moje dlouhé mlčení: život a holocaust. Brno: Kartuziánské nakladatelství. ISBN 978-80-86953-58-8.

BRENNER, Michael, 2014. Malé dějiny Židů. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7432-443-7.

FRANKOVÁ, Anne, 2014. Deník. Vyd. v nakl. Triáda 5., nezměn. Přeložil Miroslav DRÁPAL, přeložila Michaela JACOBSENOVÁ. Praha: Triáda. ISBN 978-80-7474-113-5.

GIESOVÁ, Miep a Alison Leslie GOLDOVÁ, 2010. Zachránit!: příběh ženy, která ukrývala rodinu Anne Frankové. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-224-0.

HEYL, Matthias, 2014. Anne Franková. Praha: Triáda. Delfín (Triáda). ISBN 978-80-7474-109-8.

JANSKÁ, Lenka, Libuše STAŇKOVÁ, a Jiří CÍSLER, 2012. Dějiny knižní kultury a grafického designu. Praha: Nakladatelství grafické školy. ISBN 978-80-86824-12-3.

MAKAROVA, Elena, 2009. Pevnost nad propastí: Já, děcko bloudící? Děti a učitelé v terezínském ghettu, 1941–1945. Praha: TIMUC. ISBN 978-80-904207-2-4.

PECINA, Martin, 2017. Knihy a typografie. Vydání třetí, rozšířené. Brno: Host. ISBN 978-80-7577-040-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

AFF [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.annefrank.ch/work-and-purpose.html>

Anne Frank Guide [online]. [cit. 2018-02-23]. Dostupné z: <http://www.annefrankguide.net/cs-CZ/bronnenbank.asp?aid=9400>

Anne Frank House [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.annefrank.org/en/Subsites/Home/About-the-house/>

Autoři sousoší [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1522682-pomnik-v-lidicich-je-pro-jeho-autory-prokletim>

Komiksový Deník [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.bubinekrevolveru.cz/ari-folman-david-polonsky-komiksovy-denik>

Info Lidice [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.lidice.info/pomnik-detskych-obeti.php>

Ikona doby [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/ikona-doby-holocaustu-denik-anny-frankove-vychazi-jako-komiks-bude-i-animovany-film/>

Holocaust v Nizozemsku [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust-v-evropskych-zemich/holocaust-v-nizozemi/>

Holocaust [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/konecne-reseni-zidovske-otazky-v-evrope/>

Komiks [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/31657/jacobson-sid-colon-ernie-anne-frankova-komiksovy-zivotopis>

Křišťálová noc [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/udalosti/kristalova-noc-1938/>

Mezinárodní den [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/lide-si-pripominaji-mezinarodni-den-pamatky-obeti-holocaustu-puz-/zpravy-svet.aspx?c=A170127_135848_ln_zahranici_el

Památník Lidice [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pomnik-detskym-obetem-valky/>

Památník Terezín [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <https://www.pamatnik-terezin.cz/koncentracni-tabor-pro-zidy-tzv-ghetto-terezin>

Recenze [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/17789/frank-anne-denik>

Studie [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/17787/frank-anne-denik>

Triáda [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.i-triada.net/index.php?str=triada.php>

Yad Vashem [online]. [cit. 2018-01-20]. Dostupné z: <http://www.yadvashem.org/righteous/stories/gies.html>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1, 6–7, 9, 11–23, 26–32, 36, 61

In: Facebook [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: https://www.facebook.com/pg/annefrankhouse/photos/?ref=page_internal

Obr. 2

In: Pinterest [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/28006828914289009/>

Obr. 3, 95–96, 102, 109–120, 123–127

Archiv autora

Obr. 4–5, 58, 59

In: Lidovky [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kresby-ukryla-do-terezinske-zdi-ted-je-vystavuje-v-holandsku-ptj-/kultura.aspx?c=A130426_122810_ln_kultura_btt

Obr. 8

In: Yad Vashem [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://db.yadvashem.org/righteous/family.html?language=en&itemId=4022366>

Obr. 10

In: Bauman Rare Books [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.baumanrarebooks.com/rare-books/frank-anne/het-achterhuis/86266.aspx>

Obr. 24

In: Cinema [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.cinema.de/bilder/das-tagebuch-der-anne-frank,1325717.html>

Obr. 25

In: Slovácké divadlo [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.slovackedivadlo.cz/fotogalerie/denik-anne-frankove>

Obr. 33

In: Dear Kitty [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://dearkitty1.wordpress.com/2014/12/10/anne-frank-statue-in-argentina/>

Obr. 34

In: Pinterest [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/theproofangel/memorials-for-writers/>

Obr. 35

In: Wikimedia [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:62_Ann_Frank,_de_Sara_Pons.jpg

Obr. 37

[online]. In: Storm Front. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.stormfront.org/forum/t871764/>

Obr. 38–39

In: Key Word Lister [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.keywordlister.com/YW5uZSBmcmFuayBzY-3VscHR1cmU/>

Obr. 40

In: Zoover [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://nl.zooverresources.com/images/E52391L2B-1667732D0W900H675/Janskerkhof-Anne-Frank.jpg>

Obr. 41

In: Traces of War [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.tracesofwar.nl/sights/28435/Standbeeld-Anne-Frank.htm>

Obr. 42

In: Peru [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://peru.com/actualidad/internacionales/al-estilo-ecce-homopolemica-estatua-restaurada-fotos-noticia-261654>

Obr. 43

In: Youtube [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TkBhE1Sm--s>

Obr. 44

In: Anne Frank Schule [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: http://www.afs-meppen.de/?page_id=17

Obr. 45

In: Kingston Inter Faith Forum [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: http://e-voice.org.uk/kingston-inter-faith/photos/photo?photo_id=2375715

Obr. 46

In: Postcode Adresboek [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.postcode-adresboek.nl/postcode-9414AG>

Obr. 47

In: Philatelia [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.philatelia.net/literature/stamps/?id=14005>

Obr. 48

In: Philatelia [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.philatelia.net/literature/stamps/?id=15631>

Obr. 49

In: German Stamps [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.german-stamps.org/frg-stamps-1979/anne-frank-buch>

Obr. 50

In: Marks Postcard [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.marks-postcard-chat.co.uk/february-blogs-2016/feb-blog-2/>

Obr. 51

In: Zprávy aktuálně [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/vyhazeni-lidic/r~b756471008ee-11e3bcfd0025900fea04/r~6730b1c0f6d511e6b2310025900fea04/?redirected=1516548422>

Obr. 52–53

In: Lidice Memorial [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/de/gedenkstaette/denkmal-fuer-die-kinderopfer-des-krieges/>

Obr. 54–55

In: Rajče [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: http://vondev.rajce.idnes.cz/Lidicka_matka../

Obr. 56

In: Ležáky Memorial [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.lezaky-memorial.cz/en/memorial/memorial-site/>

Obr. 57

In: Furtherglory [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://furtherglory.wordpress.com/2010/12/page/2/>

Obr. 60

In: Wikipedia [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Vedem>

Obr. 62

In: Manhattan Rare Books [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.manhattanrarebooks.com/pages/books/1175/anne-frank/het-achterhuis-the-secret-annex-anne-frank-diary-of-a-young-girl/?soldItem=true>

Obr. 63

In: Anne Frank Fonds [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.annefrank.ch/publishing-houses.html>

Obr. 64–65, 68–69

In: Key Word Lister [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.keywordlister.com/ZG5ldm5payBhbmU-gZnJhbmsga25qaWdh/>

Obr. 66–67, 79

[online]. In: . [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://boekwinkeltjes.nl/su/?qs=Anne+Frank&qt=Het+Achterhuis&qo=&zip=&dist=&lang=&prijsvan=&prijstot=&t=1&n=1&order=0&img=&oud=&sort=uitgever>

Obr. 70

In: Antikvariát Paseka [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.paseka.sk/index.php?&page=katalog-&book=89731>

Obr. 71

In: Anne Frank [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.annefrank.org/en/Shop/>

Obr. 72–73, 77

In: Bookworm's Diary [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://bookwormsdiary.com/2014/01/27/holocaust-books-for-children/>

Obr. 74

In: Antikvariát Bohumín [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.antikvariát-bohumín.cz/cz/knihy/koncentracni-tabory-vezenstvi/373-denik-anne-frankove-1957-denik-anny-frankove.html>

Obr. 75

[online]. In: Blogs Faz. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://blogs.faz.net/comic/2017/10/02/diese-anne-frank-ist-lebendig-wie-nie-1090/>

Obr. 76

[online]. In: . [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://smithsonianapa.org/bookdragon/anne-frank-the-anne-frank-house-authorized-graphic-biography-by-sid-jacobson-and-ernie-colon/>

Obr. 78–79

In: Hlídací pes [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/ikona-doby-holocaustu-denik-anny-frankove-vychazi-jako-komiks-bude-i-animovany-film/>

Obr. 80

In: Flér [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.fler.cz/zbozi/spalovac-mrtvol-6054819>

Obr. 81, 101

In: Antikvariát Kodytek [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: http://www.antikvariát-kodytek.cz/antikvariát-kodytek/Ceska-beletrie-c2_4_2.htm

Obr. 82

In: Knižní klub [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.knizniklub.cz/knihy/253800-spalovac-mrtvol.html>

Obr. 83–84

In: Book-design [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.book-design.eu/portfolio/ladislav-fuks-spalovac-mrtvol/>

Obr. 85

In: Knihy pro všechny [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://knihyprovsechny.webnode.cz/news/dalsi-recenze-z-zanru-fantasy/>

Obr. 86

In: Miluju knihy [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://miluju-knihy.blogspot.cz/2014/05/rc-recenze-romeo-julie-tma-nesmrtelny.html>

Obr. 87

In: Knihy abz [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://knihy.abz.cz/prodej/vyhnaní-gerty-schnirch-3>

Obr. 88

In: Akropolis [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://akropolis.info/kniha/osvetimska-knihovnice/>

Obr. 89

In: Bol [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.bol.com/nl/f/de-jongen-in-de-gestreepte-pyjama/33458011/?country=BE>

Obr. 90

In: 89publishers [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.89publishers.cz/category/blogeri/>

Obr. 91

In: Ginger Ani [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://gingerani.blogspot.cz/2017/08/chlapec-na-vrcholku-hory-john-boyne.html>

Obr. 92

In: Pinterest [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://cz.pinterest.com/pin/484207397422274697/>

Obr. 93

In: CBC Books [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.cbcbooks.org/author-ruta-sepetys-awarded-lithuanias-cross-of-the-knight-for-contributions-in-education-culture/#.WmScL3kiGpo>

Obr. 94

In: Abe Books [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.abebooks.com/servlet/SearchResults?an=Ruta+Sepetys&bsi=90&sortby=17&tn=Between+Shades+of+Gray&prevpage=1>

Obr. 97

In: Databáze knih [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/zajimavosti-knihy/zlodejka-knih-26831>

Obr. 98

In: Dobré knihy [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.dobre-knihy.cz/zlodejka-knih-23708.html>

Obr. 99

In: Pavel Kohout [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.pavel-kohout.com/buecher-details/items/tanz-und-liebesstunde.html>

Obr. 100

In: Databáze knih [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/noc-a-nadeje-2443>

Obr. 103

In: Databáze knih [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/13_/136438/big_denik-1938-1945-Oef-136438.jpg

Obr. 104

In: Jota [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.jota.cz/denik-1938-1945>

Obr. 105

In: Knihy Stehlik [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.knihystehlik.eu/knihystehlik/eshop/0/0/5/412-DENIK-VERY-KOHNOVE-Vera-Kohnova>

Obr. 106

In: Knihy ABZ [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://knihy.abz.cz/prodej/denik-1942-1945-zapisky-patnactileteho-misi-krause-ktery-prezil-holocaust>

Obr. 107

In: Kosmas [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/141053/terezinsky-denik-1941-45/>

Obr. 108

In: Good Reads [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.goodreads.com/genres/holocaust-theresienstadt>

Obr. 121

In: My Fonts [online]. [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: <https://www.myfonts.com/fonts/storm/john-sans/>

Obr. 122

In: Stormtype [online]. [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: <https://www.stormtype.com/families/john-sans/gallery>